

КЪАЙИ РАГЪ

(4 пердедин пьеса)

I ПЕРДЕ

ИШТИРАКЗАВАЙБУР

ЯРГУНАТ - цѐмуъжуѐд яшарин руш

ЯРМЕТ - къанни пуд яшарин гада

ЭМИНАТ - Яргунатан диде

МЕГЪАМЕД - Яргунатан буба

УСМАН - къанни вад яшарин гада

ЦАВАР - Ярметан вах

САИМАТ - Усмнанан диде

ГЪАМДУЛЛАГЪ - Яргунатан стха

СУВАР,

ГАТФАР, - жегьил рушар

СУНА - юкъван яшарин хендеда паб

ЕНГЕ

ДУХТУР

Вакъиа 1941-йисуз Кцлар райондин Яргунрин хуьре кьиле физва.

І ШИКИЛ

Яргунат, Цавар, Сувар, Гатфар рахаз-хьуьрез кьвезва.

СУВАР - Синевер свасвилин пекер алаз иер аквазвай кван вуч тир?
Халисан тават я. Адан шумал буй, яргъи кифер, наздивди кьекъуьнар
акурла акбул кьилий акъатда. (Вични наздивди кьекъвезва) Валлагъ
рушар, зи гафарал хьуьремир, Синевер ичин тарцин цуьк хьиз
аквазвай.

ГАТФАР - Вири пекинин аламат я. Иер пек алукайтла, кларасдални
абур кьведа. Пудкъад йис хьанвай зи эмедиз килиг! Мехъерик ахътин
дамахар гваз атанвай хьи, вири фарфалаг хьиз адалай элкьвезвай:
“Айсар анал ацукьмир, инал ацукь, Айсар ам немир, им нь.”
Гъавилий бубайри лагъанвайди я хьи, пек инсандин, пеш таран абур я.

ЦАВАР - Акъваз кван я вах, ви эме гьинай, Синевер гьинай?
Инсандихъ вичихъни са къадар иервал хьана кландачни? Пархьул
Сунади багъалу пекер алукайра кван, иер аквадатла, адал абур
къведатла.

(Суна кьвезва)

СУНА - Рушар, рушар, цингил къушар,
Гьарма сад жейрандиз ухшар.

(Рушар хьуьрезва)

СУНА - Лагъ кван куьне закай вуч гафзавайтла. Закай рахун тавуртла,
квехъ ийидай маса ихтилатар авач ман?

ГАТФАР - Гаф лагъайданди я, лаш ягъайдан. Вун авачиз чи къарай квахънавай. Гена вун атайди. Ацукъ, са гаф ая кван. Къейидакай, хайидакай, свас гъайидакай, паб рахкайдакай.

СУНА - ИкІ хъайила лугъуда: “Вири чпин къайгъуда, регъухъбан цин къайгъуда”.

СУВАР - Вилик атана ихтилат ая тІун.

СУНА - Вилик экъечІай япар къулухъ, гуьгъуьнай экъечІай крчар вилик хъана. *(Вири хъуьрезва)*

ГАТФАР - Чахъ галаз са тухдалди ихтилат авуртІа жечни?

СУНА - Куьн садрахъни тух жедайбур туш. Гишин вечрез ахварай цукІуьн тварар аквадайвал, квезни зи гафар ван къвезва жеди.

СУВАР - Мез хъаначиртІа, вун пехъери фадлай тарашнай.

СУНА - Пехъер генани квелай инсафлу я. *(Вири хъуьрезва)*

ГАТФАР - Паб туш валлагъ, акъулдин кІетІ я.

СУНА - Я ман. Дагъдин кукІвІал алай къиб деве хъиз аквада.

СУВАР - Садрахъ ацукъна ихтилат ая тІун.

СУНА - Ацукънавайди къарагъдалди, къарагънавай яцра рипе цада. *(Вири хъуьрезва)*

ГАТФАР - РикІивайни, са геренди ихтилат ая.

СУНА - Регъухъбан бандуникай, фургъунчи дапурдикай рахада. Зун Синевежан сандухдин паяр нез экъечІайди я. ИситІадикни шурайрик, чар авай факни таза верчерик фадлай вил гала.

ГАТФАР - АкІ ятІа геж мийир, тахъайтІа папари вири паяр тІуьна куьтягда.

СУВАР - Шишинин нидал фейиди ламраз тІагъ гузвай чкадал гьалт тавурай гъа.

(Абурукай яргъал хъайила, Сунади хъел галаз килигзава.)

СУНА - Къизмишбур аку садрахъ. Чин ферчин хъиз хъана, вилер ргазва. Гъа валарганар я хьи, валарганар. (Физва)

ЯРГУНАТ - Чамран итимри Синевеерин кІваляй азим шейер тухвана лугъузва хьи.

ГАТФАР - Чна я вах, кІвалин къеневай затІариз иесивал ийизвай. КІвалин къецикай низ хабар авайди я? Свас рекъе гъатайла сада шурва ацІай къажгъан, муькуьда самовар, са чарада квар къуна тухузвай. Чун юза жедалди, абур арадай акъатна.

ЯРГУНАТ - Эгъ, мехъерин кІваляй затІ тухванач хьи, мад гъич.

СУВАР - Лумунатан мехъерик цуравай балкІан тухвайди тир.

ГАТФАР - Юкъва мукІватІ авай кузунвияр тушни? Гъардавай са чІар къачуртІа чуру жеда лугъуда. (*Рушар хъуьрезва*)

ЯРГУНАТ - ЗатІар тухун вичин чкадал, куьне лагъ кван, къал хъанани, къал? Лезгийрин мехъерар къал квачиз жени?

СУВАР - Эгъ, а берейар алатна. Гила лезгийрин мехъерар секинвилелди кбиле физвайди я. Къал акъуд жедайбурни амайди туш. Са къвед аматІа, абурузни эрекъ гайила секин жезва.

ЦАВАР - Яц квахъайди квахъна, чІал чидайдал хъайитІани гъалтрай. Алатна фейи крарихъ гелкъвена вучзава? Лагъ кван, куьн деминиз фирвал яни?

СУВАР - Чун тефейтІани жеда, анжах сад шаксуз фена кІанзава. (*Яргунат къалурзава*)

ЯРГУНАТ - Иниз килиг, захъ галазди кар жемир, тахъайтІа, за ви пехирар винел акъудда гъа!

ЦАВАР - Агъа, вавди гаф гвай хътинди я хьи.

ЯРГУНАТ - (Сувараз) Лугъудани?

СУВАР - Лугъудат!а лагъ ман, за вучин.

ЯРГУНАТ - Я рушар, накъ чи дана квахънавай. Зунни адан суракъда винидихъ фенвай. Тамув агакбайла заз вуч акурт!а хъсан я? Суварни Шагъмир мет-мет!е, чин-чинал дубня рик!елай алудна ацукънавай. Шагъмира са гъихътин ят!ани хъуьтуьл гафар лугъузвай, Суварани суьт хъана адахъ яб акалзавай. Азим ч!авуз абуруз килигна, эхирни “Сувар” лагъана эверна за. Гъасятда къведни къудгъунна къарагъна. (*Рушар хъуьрезва*) Сувара вичи-вич квадарна мез галк!из: “За дана жагъурзавайди тир,” - лагъана. “Аквазва заз, вуна дана гъик! жагъурзават!а,” - хълагъна за адас. (*Рушар хъуьрезва*)

ГАТФАР - Муьгъуьббатдин ц!ал ц!амар хъивегъмир. Вуна лагъ кван, дана гъик! хъана? Жагъанани?

ЯРГУНАТ - На лугъумир, абурун дана Шагъмира чубнуьхнавай къван. (*Рушар хъуьрезва*)

Эгъ, Шагъмиран гафар ван хъанайт!а, куьн ц!радай. Дуьз лагъанвайди я къван - Рагъ акурла жив ц!рада, яр акурла рик!. Руш гададин гъава я, гада рушан дава.

СУВАР - Я ман, садбуруз гуда, садбур куда. Ваз ахътин гафар лугъузвайди авач къван? Чи тарифар къуру гафаралди ийизват!а, ваз манияр тук!уьрзава. Гзаф муьгъуьббатлу жемир, фад хада.

ГАТФАР - Рушар, зарафатрихъ гелкъвейди бес я. Деминиз геж жеда гъа! Къе-пака къуьд я, гатфаралди акъван мехъерар амайди туш. Са тухдалди къуьлна к!анда. Ярметан манийрихъни къарих хъанва. Залумд хцин ванцин хъсанди къван вуч я!

ГАТФАР - Бес вичин суй?

ЦАВАР - Зи стхада вил акъада гъа.

ГАТФАР - (Яргунат къалурна) Ихътин вилин хад авай къегьалда вил акъадани? *(Рушар хъуьрезва)*

ЯРГУНАТ - Сувар, ви мециз тIагъ гана кIанда.

ГАТФАР - Къенин йифиз аквада квез, дем куьтягъ жедалди Ярмета Яргунаталай вил алуддач, рикIи рикIи неда кесибдин.

ЦАВАР - Ашукъ хъанвай къуьзекни кIвале къуна акъвазариз жедач. Иер рушаз килигдайди я ман. Зун гада тиртIа, зани Яргунатаз килигдай. Къведни шаир, къведни маничи, ша ибурун хурук акъваз.

ГАТФАР - Яран вахаз килиг садра, сусан пад гьикI хуьзватIа.

ГАТФАР - Эгъ, мехъералди яран вах вирт я лугъуда, мехъерилай гуьгъуьниз истивут. Исятда Цавара адан пад хуьниз килигмир, ахпа кбилел къел регъвединд я.

Ирен вах, я ирен вах,
Къашкъа лацу, куьрен вах,
ТIалари ви туьд къурай,
Мез кIанелай атIурай.
(Рушар хъуьрезва).

ЦАВАР - Залпанд алачир мез галтIам алачир балкIандиз ухшар я. Ибур гъа вун хътинбуру туькIуьрнавай гафар я ман.

ГАТФАР - Анжах Усманани Яргунаталай вил алудзавач гъа!

ГАТФАР - Адаз вилик-къулук авайди туш. Акур-акурдал ашукъ жезвайди я.

ЦАВАР - Акур-акур рушал ашукъ хъайиди паб авачиз амукъда.

ГАТФАР - Язух хъана Яргунатан, а кIвализ аватайтIа. Саимат халади ада тIуьр фан кIусарни гьисабдайди я. Адан гьил гьикъван кIевиди ятIа акурди яни квез? Садра чи дедиз адавай некIедин бекъе кIан хъанай. Саимата: “Я къунши, чи бекъе саф хьиз тIвек-тIвек хъанва, ада нек

хуызвач,” - лагъанай. Садрани цІуд кака бурж кІан хъайила,
 “валлагъ, чи верчер азарлубур я, какаярни куьлуь-куьлуьбур хазва,” -
 лагъанай. И мукъвара Саимат хала чи кІвализ какаяр кІанз атанвай.
 Диде авачиз акуна за адан тарс гана: “Я Саимат хала, чи верчери
 хъире алачир какаяр хазва”. *(Рушар хъуьрезва)*

ГАТФАР - Секин хъухъ, Усман къвезва, ван атайтІа айиб я.

ГАТФАР - Чан сагъ хъурай Саимат халадин. Къуьн-къуьне авай
 къунши гъа ихътинди жедайди я. РикІ михъи, гъил ахъа.

(Усмана пел чІурна, абур галайнихъ килигна физва. Рушар хъуьрезва.)

II ШИКИЛ

Халисан лезги кIвал. Цлал чIехи гам ала, адан винелай хенжел куднава. Чилел алай рухунал Мегьамед ярх хьанва. Эмината сун гуьлубт хразва. Къецикай дакIардихъ Ярмета лугьузвай манидин ван къвезва.

Экуьн яру яралай,
 “Яр булах”дал яр алай,
 Заз Яргуна са иер,
 Яр акуна яралай.

Ярдин тIвар Яргунат,
 Ярдин кIвал Яргуна,
 Яр авай Яргунай,
 Гьиниз фин яр туна?

МЕГЬАМЕД - *(Чкадилай къудгьунна къарагъзава, ахпа хьел галаз)* Ваз ван къвезвани?

(Эмината кас галайнихъ килигна жаваб гузвач).

МЕГЬАМЕД - Вун вучиз сиве сав аваз ацукьнава? Къари, зун ягьалмиш жезва жал? Ада мад Яргунатан тIвар къазвани?

ЭМИНАТ - Эхъ. ТIвар къуналди вуч жезва къван? Фургьунчи Садиран гада я ман. ВакIан нерай вак аватда. Я Айсайрикай туш, я Мусайрикай. Гадани вичиз ухшар я. Я цанал яц хьанач, я нехирдик - жунгав.

МЕГЬАМЕД - Жунгавдин месела туш къари. Ажал агакьай кицIи авда лугьуда. Решидан хтулдин зи дакIардихъ вуч мерг авайди я? Чна адан илчийр элкьуьрайди туширни? Мад абуруз гьи чIалал лугьудайди я?

Захъ Ярметаз гудай руш авач. Вич цавуз акъатайтІани, за гаф кбулухъ къахчудайди туш. Рушан тІвар къамир лагъ адаз.

ТахъайтІа...(Гамун винелай куднавай хенжел галайнихъ физва.)

ЭМИНАТ - Квас къамир я кас. Ада вири хуър чІалал гъанва. Манияр лугъуникай хийир авач. Гъикъван кІандатІани лугъурай. ДакІардихъ ацукъуникай ваз вуч ава къван? Ви кІвализ гъахънавай чка авач хьи.

МЕГЪАМЕД - Яргъи мийир. Зи гафар адав агакъра. Мецивди гъавурда акъун тавуртІа, вич за гъутунивди гъавурда твада лагъ.

ЭМИНАТ - АкІ лугъумир, айиб я, чун са хуъруьнвиар я. Рушан ракІар вишда гатада, садаз къисмет жеда.

МЕГЪАМЕД - На вуч лугъузватІа фагъумзавани? Йифиз-юкъуз кфил ягъизвай, манияр лугъузвай сада инал-анал рушан тІвар къаз чун сиве-сара твазва, вунани кваз къамир лугъузва. Ваъ, ибур кбиле фидай крар туш.

ЭМИНАТ - ЯтІани эхна кІанда. Амма галачирвални авуна виже къведач. ТахъайтІа, Ярмета Яргунат рекъяй акъудда. Чи рушни тІимил фан къафун туш. Шиирар тукІуързавайди я лугъуз межлисрин юкъва ава. Са шаир тир чаз кимиди.

МЕГЪАМЕД - Килиг, паб, эллер чал хуърредайвал тахъуй, гъа!

ЭМИНАТ (*Чкадилай къарагъзава*) - Я кас, “жувалай чІехи къванцелни меслят гъваш” лугъуда бубайри. Зи кылиз ихътин са фикир атанва эхир. Ша чна руш Усманаз гун. Гъикъван чІав я Саиматаз чи кІвализ илчияр ракъуз кІанз.

МЕГЪАМЕД - Вуч? Санкъ Вилибеган гададиз? Буба вуж я хьи, гадани гъам хъурай?

ЭМИНАТ - Санкъ ятІани хуъруьн бармак алайбурукай я.

МЕГЪАМЕД - Акбул бармакда ваъ, кбиле жеда. Садни, гъар инсандин вичин бахт ахъа жедай чІав авайди я.

ЭМИНАТ - Бахт гузлемиш авур кесибдин уьмуьр кубтягь хьана.
Бахтунихъ гьилерни вилер хьанайтIа, чаз кIанивал жедай.

МЕГЪАМЕД - Элди и чIехи хуьре квез руш гудай чка жагъаначни
лугьуда эхир.

ЭМИНАТ - На элдикай вучзавайди я, крар тукIуьрай, кефияр
къумбар хьурай лагь. Ампайда вичиз ампрай ман.

МЕГЪАМЕД (*Садлагъана дегши жезва*) - Яргунат аял тушни? Акьул
балугь тахьанмаз мехъерар мийир лугьуда эхир.

ЭМИНАТ - Цемумьжуьд яш авайди аял яни? Зун ваз атайла зи цIувад
яшар тир.

МЕГЪАМЕД - (*Спелриз звер гузва, ахпа хъвер галаз*) - ЯтIа вун заз
атанвайди я ман?

ЭМИНАТ (*Агь чIугвазва*) - Вун са етим, кесиб гада тир. Зун атайла
куь кIвале чилиз вегъедай са цIуру рух къванни авачир.

МЕГЪАМЕД - Вун гъайи пакагъан къуз на шурва чранай гъа! Зи сиве
гилани адан дад ама. Зи стхайри гъармада къвед-пуд бади тIуьнай.
Диде рагъметдиз фейидалай гуьгъуьниз чна сад лагъай сефер тир
дишегълиди чрай къафун нез. А йикъар зи вилерикай исятдани
карагзава.

ЭМИНАТ - Лугьумир мад. Чи вилериз такур вуч ама къван?
Кесибвилер, дарвилер. Са кап яван фу къванни жагъидачир йикъар.
Гъа икI яхцIур йис я пар ялиз. Генани эвел ви стхайриз кIвал-югъ
авуна, ахпа чи рухвайриз сусар гъайиди. Уьмуьрда чахъ са ял ягъадай,
динжвал ийидай югъ хьанач.

МЕГЪАМЕД - АкI лугьумир, къари. Веледар чка-чкадал динжарун
вични са бахт я. Регъятвал тахъуникай къайгъу авач. (*Хъвер галаз*)
“Кар алачиз ван мийир, чан къари, Ваз регъятвал кIан жемир, чан
къари”. Гъайиф хьи, зун шаир туш ман.

ЭМИНАТ - Са патахъай на дуьз лугъузва. Мад вучда къван, чи къисметарни ихътинбур хъана. Аллагъди рехъ гайитІа, Яргунат гана чун къведни Бакудиз, мукъва -къилидан къилив фида, рикІ аладарда. Анжах ирид гададин гуьгъуьна дидедиз хъанвай руш ахътин кІвализ гана кІанда хъи, за чІугур къван азиятар адаз такурарай. Усман лагъайтІа, пис гада туш. Вичихъ Ярметан суй авачтІани, хъуьтуьл къилихралди мез-гъвел ийиз алакьдай, пул къазанмишдай гада я. Туьквенчивал гъарма садалай алакьдай кар туш. Саимата йикъа са пек алукизава. Ахътин хва авай дидедиз мад вуч кІанда къван? Ша чна руш Усманаз гана алудин. Авайдалай элкъуьрмир, авачирдахъ къекъемир лугъуда бубайри. Вуна вуч лугъузва, я итим?

МЕГЪАМЕД - Вун диде я, ваз хъсан чир жеди, анжах рушан фикирни чира кван. Белки гада адаз такІан я. ТакІан ярдиз яр лагъайла, эхир къил пашман жеда.

ЭМИНАТ - Руш вичин ихтиярда хъайитІа, пара крар жеда. Адан рикІяй Ярмет физва. Ахътиндаз руш гъикІ лагъана гуда? Артистдикай кІвалин-къан итим жеч гъа. Адалай паб хуьз алакьдани?

МЕГЪАМЕД (*Зарафатдив*) - ГъакІ я къари, итимди герек вичин паб какадин къеневай къиб хъиз хуьн. За вун хуьзвайвал. Шур немир, вирт неь. Цуру немир, дишаб неь. Валчагъ алукимир, булушка алуки. Фите къачумир, пекдин шал къачу. Мекъи ийимир, чими хуьх. КІеви жемир, жими хуьх. Къумбар хуьх, кІубан хуьх, жуван чан хуьх.

ЭМИНАТ (Наздив адав агатна, къуьнел гъил тазва) - Вуна кенефдин къил квадармир, пака Усманаз илчияр къвервал я гъа!

МЕГЪАМЕД - Мад вучда къван, атайтІа къведа ман. Вуна зи кандурагъ чуьнуьхна, къари.

III ШИКИЛ

Яргунатани Ярмета чулда, цуькверин юкъва мани лугъузва.

ЯРМЕТ:

Чалал къвезва вири уба,
Муьгъуьббат гьикI ийин туба?
Хуьр ксайла вун чинеба
Ша иерди, Чар булахдал.

ЯРГУНАТ:

Кьамир вуна зи тIвар пара,
Йис алатрай, я зун кIура.
Твамир на зун сиве - сара,
Зун къведайд туш гьар булахдал.

ЯРМЕТ:

Ша ви гьиссер ширин жеди,
Михьи жеди, дерин жеди,
Ви рикI секин, серин жеди,
Ала шагъвар, гар булахдал.

ЯРГУНАТ:

Зун назлуд туш наз ийидай,
Захъ гаф авач ваз ийидай.
Кар амачни заз ийидай,
Акьудиз икI кьар булахдал?

ЯРМЕТ:

Вуна зи вил рекье тамир,
Элдин гафар рикIик кьамир,
“Аквада чун” лугъуз жемир,

Жеда закай тар булахдал.

ЯРГУНАТ:

Макъамрикай суза жеда,
 Сувун цуьквер юза жеда,
 Зи хъуьтуьл рикI таза жеда,
 ЯгъайтIа на тар булахдал.

КЪВЕДА САНАЛ:

Варз атайла акъатда зун,
 Ви гелера мад гъатда зун,
 Къе ашкъидив агатда зун,
 Ша зи кIани яр, булахдал.

ЯРМЕТ (*Яргунатаз са кIунчI цуьквер гузва*) - Ибур за Силибирдай кIватIнавайбур я.

ЯРГУНАТ (*КIунчI къачуна ни чIугвазва*) - Атирдин хъсанда къван вуч я?

ЯРМЕТ - Атирдиз гаф авач, амма ви атирдив агакъдач.
 Гъвергъверрихъни, мулдин цуькверихъни ви атир авач. Заз чиз чи сувун виридалайни багъа цуьк вун я. Вун зи уьмуьрдин цуьк я.

ЯРГУНАТ - Бес я тарифар авурди. Вуна яйлахра цуьк тунвани, я тахъайта, вири кIватIна заз гъанвани?

ЯРМЕТ - Эгъ, алакънайтIа за дуьньядин вири цуьквер ваз бахшдачирни? Гъайиф хьи, алакъзавач. Заз жув икъван ажуж тирди чидачир. Завай ваз муьгъуббатдила гъейри затIни гуз жезвач.

ЯРГУНАТ - Заз вавай затIни кIандач. Ви муьгъуббат заз бес я. Вун хъначиртIа за вучдай? Минет хъуй ваз, мад санизни фимир. Вун авачир цIуд югъ заз цIуд йис хъана. Сятар гысабдалди зи къарай атIанвай.

ЯРМЕТ - Зун валай бетер тир. Анжах тефиниз чара авачир.
 СтIуррин Штатра (Хъуьрезва), стIурвийри дуьз лугъзвайди я, эсиллагъ штатар я, чна къуд мехъер къилиз акъудна. Буба авачир етимди вучда къван? Жуван мехъерин пул жува кIватIна кIанзава. Аллагъди рехъ гайитIа, мукъвара за мехъерин тадаракар авуна куьтягда.

ЯРГУНАТ:

Ваъ лугъумир кесибдиз,
 Гумир вуна икI наз, руш.
 Тадаракар гъазур я,
 Къведан гила вун заз, руш?
(Къведни хъуьрезва).

Завай хъанайтIа, зун къе атана ви кIвале ацукъдай, вавай затIни кIандачир.

ЯРМЕТ - Заз чизвач къван? Эгъ, къе Камаланни Синеверан мехъерар я. Вири кIанибур чпин мурадлив агакъзава, чалай гъейри. Къе чи мехъерарни тиртIа вуч хъсан тир. Вун тухдалди аквадай. Яраб чаз гъа югъ къисмет жедатIа?

ЯРГУНАТ - Угъ аладармир, гъар инсандихъ вичин къисметдин югъ авайди я. Чи чинизни бахт хъуьреди.

ЯРМЕТ - Чидач ман. Бахтни бахтсузвал вахни стха я лугъуда. Чал гъалтайла бахтунин вилер буьркъуь тахъайтIа хъсан я. Гила хъайитIани, ви диде-буба чIалал къведатIа?

ЯРГУНАТ - Ништа. Ви илчийр чибуру къулухъ элкъуьрайди аквазвачни?

(Цавар къвезва)

ЦАВАР - Яргунат, Эминат хала вахъ къекъвезва. Фад кIвализ хъвач.

ЯРГУНАТ - Деди зун рекъидинд я. Зун хъфин, Ярмет.

ЯРМЕТ - Са тухдалди рахазни тадач. Заз вун мус ахквада?

ЯРГУНАТ - За Цаварав гана хабар агакърда. (*Хъфизва*)

ЦАВАР - Дах, ша вуна Яргунаталай гьил чӀугу. Ам ваз гудайди туш.
Адан стхаяр акурди яни ваз? Гьамдуллагъ, Амруллагъ, Садуллагъ,
Къейбуллагъ гьармад са патахъай вал гьавалат жеда, ахпа вучда?
Яргунат кӀандай чкаяр пара ава. Абуру руш девлетлу кӀвализ гудай
хьтинди я, чун хьтин кесибар абуру квазни къдач.

ЯРМЕТ - Кесибвал айиб туш.

ЦАВАР - Кесибдин гаф садазни ван къведач.

ЯРМЕТ - Кесибдин рикӀ дагъ я, девлетлудан рикӀ дар.

ЦАВАР - Кесибвили шейтӀанни кӀеве твада.

ЯРМЕТ - Акъваз кван, пехъре хьиз вуч лугъузва вуна? (*Хъел галаз физва.*)

IV ШИКИЛ

Яргунат кІвализ гьахъзава. Къене Эминат ава.

ЯРГУНАТ - Вун захъ къекъвезвайни?

ЭМИНАТ - Исятда зун бадихъ галаз вакай рахазвай.

ЯРГУНАТ - Закай?

ЭМИНАТ - Эхъ, вакай, мад валай гьейри чахъ вуж ава къван, чан руш. Чна вакай веревирдзавай. Чи ацукъун-къарагъун, чи фикир-зикир вун я.

ЯРГУНАТ - Закай куъне вуч фикир ийизва къван?

ЭМИНАТ - Гила вун агакънавай руш я, чан дидедин. Вуна са бязи крарикай веревирдна кІанзавай бере я.

ЯРГУНАТ - Гьихътин крарикай, я диде?

ЭМИНАТ - Жувахъ ялуникай.

ЯРГУНАТ - (*Дидедив агатна кьил адан хурал тазва*) - Ялун вуч я, чан диде?

ЭМИНАТ - (*Яргунатан кьилелай кап аладарзава*) - Я бала, бубайриз ихътин са мисал авайди я: “Перци вахъ, керкиди жувахъ, мишерди захъ-вахъ ялда”. Им акІ лагъай чІал я хьи, гьар инсанди вичикай фикирна кІанда. Гьикъван гагъди вун икІ амукъда?

ЯРГУНАТ - (*Элкъвена къалабулук кваз дидедиз килигзава*) - Им вуч лагъай чІал я?

ЭМИНАТ - (*Чина хъвер аваз*) - Им акІ лагъай чІал я хьи, агакънавай руш бубадин кІвале амукъун хъсан кар туш. Ам вахтундамаз гьуьлуьз фена кІанзавайди я. ТахъайтІа гьарада са гаф акъудда.

ЯРГУНАТ (*Шел акатзава*) - Квез зун кьилелай алудиз кІанзава ман? На лугьумир, квез гафарикай кичІезва кьван.

ЭМИНАТ - Акьуллудаз гафунихъай, ахмакъдаз лашуникай кичІеда, чан руш. Бахт ахъа хъайила гьилер хъуьчІуьк кутадайді туш.

ЯРГУНАТ (*Рахшанддалди*) - Бахтуні хъуьрез, бахтсузвили шехъиз чирда.

ЭМИНАТ - Эхъ, эхъ, бахтлудан рак дустуні, бахтсуздан рак буржуни гатада.

ЯРГУНАТ (Са кьадар хъел кваз) - Вуж я а рак гатазвай дуст?

ЭМИНАТ - Вилибеган хизанар. Чаз вун Усманаз гуз кІанзава, чан бала.

ЯРГУНАТ - Вуч? Дамбулдин вилер авай, дам кими Усманаз? На вуч лугьузва, я диде?

ЭМИНАТ - Я ман, кьил агъузна вичиз са кап фу кьазанмишзавай, гьилихъ пулни берекат авай, кІвалин-кьан гада гила дам кимиді хьанва.

ЯРГУНАТ - Пулди хъ берекат авайтІа, ам гьиляй-гьилиз фидачир. Масадбурун гьалал кепекрикай вичиз гьарам манатар кІватІзавайді мусалай акьуллуді хьана? Квез минет хьурай, заз Усманан тІвар кьамир. И хуьре зи рикІиз ам кьван такІандай кьвед лагъай гада авач. Гьар бармак алайдаз итим лагъанайтІа...

ЭМИНАТ - АтІутІ. КІамбурдал акьалтай шапІадиз кьуьр ахквадач кьван. Ваз вуч чизва бармак вуч я, итим вуч я. Ахътин крар чирун патал вун гьеле аял я.

ЯРГУНАТ - АкІ ятІа бес вучиз квез зун икьван фад кьилелай алудиз кІанзава?

ЭМИНАТ (*Гила хъуьтуьвлелди*) - Я бала, диде-бубадин мурад веледрин бахтлувал я. Чун кье ава, пака авач. Куьн динжарна кIанда хьи, дуьньядилай архайиндиз фин. Вун чи багья руш я, гьавилай чаз вун багья чкадиз, са девлетлу гададиз гуз кIанзава.

ЯРГУНАТ - Девлет итимвал лагьай чIал туш.

ЭМИНАТ - Девлетди инсан акьуллу яз кьалурда.

ЯРГУНАТ - Гару гьайи девлет хару хутахда. За девлетлудакай вучда, зун са акьуллудаз, Ярметаз це.

ЭМИНАТ - Вуч? Заз а куьлягьдиз гудай руш авани? Межнун хьиз чуьллера гьатнавай, халкьар вичел хъуьруьрзавай а кесибдин дехмедиз вун гьикI лагьана фида?

ЯРГУНАТ - Гьамиша кесиб амукьич.

ЭМИНАТ - Икьван гагьди тахьайдаз гила амаратар жагьирвал яни?

ЯРГУНАТ - Чан диде, минет хьуй ваз, Усманаз гудалди, зун Ярметаз це. ТахьайтIа за нафт илична жуваз цIай ягьада.

ЭМИНАТ - Заз аквазвайвал, ви залпанд буш хьанвай хьтинди я. Ам тIарамарна кIанда. Ваз мад гьвечIи-чIехид чизмач. Чна вун гана куьтягнава. Ван хьанани? Вач, жуван кар-кеспи ая, анжах бубадинни стхайрин кьил агьуздайвал мийир. Икьван гагьди чи эсил-несилдал пис тIвар гьайиди хьайиди туш. Мад заз вун межлисра гьатна манийрал илигнани такурай. Гьил хвена кIвал неь, мез хвена хуьр.(Ам хьел галаз физва)

ЯРГУНАТ (*Шехьзава*) - Я сад Аллагь, вуна заз рехь кьалура. За вуч ийин, за гьикI ийин?

V ШИКИЛ

Яргунат къуьне квар аваз буладал физва. НуьКре ванциз ухшар тир уьфтуйнин ван къвезва. Яргунат гъа патаз физва. Ярмета адан гъиликай кбуна ялзава.

ЯРМЕТ - Зун чандивай хъана хъи! Пуд югъ я за ви рехъ вилив хуьз. Вучиз вун икъван геж атана? *(Яргуната жаваб гузвач)*

ЯРМЕТ - Вахъ вуч хъанва? Вун шехънавани? *(Яргуната жаваб гузвач).*

ЯРМЕТ - Зи рикІ акъудмир тІун.

ЯРГУНАТ *(Шиир лугъузва)*

Гецягъ мийир зи циферик,
Ягъмур гала зи кеферик.
Ахвар квахъай зи йиферик
ГъарикІ са гъам какахъзава.

Агатмир зав, рахамир зав,
Зи йикъарик галамач нав,
ТІили къвезва, чкІизва къав,
Зи вилерин шел квахъзава.

(Ярмет чилел ацукъна къве гъиливди къил къазва. Яргунатни адан патав ацукъзава).

ЯРГУНАТ - Чибуруз зун Усманаз гуз кІанзава.

ЯРМЕТ - Низ? Усманаз? Жеч гьа! Зун кьенвани зи кІаниди зи гьилий акъудна масадаз гудайвал?

ЯРГУНАТ - Эгь, ви гьилий вуч кьведа кьван? Зи дидединни бубадин фикирар кьетІиди я.

ЯРМЕТ - АкІ ятІа за вун гваз катда.

ЯРГУНАТ - Гьиниз?

ЯРМЕТ - Дубнья чІехи, чкаярни гзаф. Вуна разивал це, хизандивай кьакъатна пакамахъ яралай рекъе гьатин.

ЯРГУНАТ - Вуна вуч лугъузвайди я? Хизандивай кьакъатдайди гару яда, хуьруькай кьакъатдайди хару. Элди зун негьдачни? Залай садрахъни ихътин кар алакьдач. Зун ирид стхадин вах я, завай абурун кьил хура тваз жедач.

ЯРМЕТ (*Хьел акатзава*) - Бес вучда? Жуван мехъер туна кьуншидин мелез фидани?

ЯРГУНАТ - Вунани зи хирерал кьел алахмир. Зав жуван дерт чІугваз тур.

ЯРМЕТ (*Адан гьиликай кьазва*) - Яргунат, закай хьелмир. Вуна садрахъ чи кьилел вучтин бала кьвезватІа фагъумзавани? Завай вун, вавайни зун галачиз эхиз жедач. Вун Усманаз фейитІа, зи рикІ пад жеди. Вун гьавурда акъазвани? (Ам кІвачел кьарагъзава, Яргунатни гуьгьуьна аваз.) За исятда фена куьбуруз минетда, абурун кІвачерихъ ярх жеда.

ЯРГУНАТ - Фимир, Ярмет, геж я. Чун санал хьун кьисметда авач жеди. (*Шиир лугъузва*)

Заз акІ хьанай зун чІемеда гьатнава,

На лугъумир, кІвач желеда гьатнава.

Акъат тежер са чиледа гьатнава,

Низ гъарайин, низ   эверин, низ лугъун?

Чугваз тежер са тІал ава рикІе зи,

ЧІалахъ тежер са гъал ава рикІе зи,

Пара тешер са къал ава рикІе зи,

ГъикІ алудин, гъикІ иливрин, гъикІ чІугван?

ЯРМЕТ - Яргунат, гъеле геж туш, уьмуьр инсандиз садра гузвайди я. РикІиз такІан инсандихъ галаз ам гъикІ гъалда? Ша вуна зи гафарихъ яб це. Акъатна фин яргъариз, са секин муг расна бахтлу жен.

ЯРГУНАТ - Геж я, Ярмет, геж. (*Шехъзава*) Чаз чун ахквадатІа низ чида? Са шей рикІел хуьх, заз дуьньяда вун къван садни кІан хъайиди туш. Уьмуьрдин эхирдалди мадни кІан жервал туш. Закай Усманаз свас жедач. За месик къеме тада, за ам агуддач. Йифди-югъди за ви рехъ хуьда. Зи муьгъуьббатдин рехъ. Муьгъуьббатдин муг рикІ я. Ам садавайни къакъудиз жедач.

ЯРМЕТ (*Къултухдай тупІал акъудзава*) - И тупІал залай ваз аманат хъурай. (*Ада тупІал Яргунатан тупІук кутазва.*) Заз жуван киферикай атІана це. (*Ада чукІул акъудзава. Яргуната цІвелерин кІуфукай къве тІуб къван атІана адав вугузва. Ярмета абуруз темен гана къултухда твазва. Абуру гарданар къазва. Са къадар бередалди икІ акъваззава.*)

VI ШИКИЛ

Зуьрнечийри мили макъам ягъизва. Лацу пекер алай свасни енге ацукънава. Рушари абур юкъва туна “Перизадаяр” лугъузва. Мани куътягъ хъайила Сувар вилик акъатзава.

СУВАР - Гила нубат хъуьруьнарунди я. ХкечІа кван Пархъул Суна.

СУНА - Усманазни мехъерар мубаракна кІанда. Ин стхазизни жеза са хва, тІварни вичин йей Микъдад. Ин ван хъизва кесиб стхаз хва Микъдадаз. Инда алукида вичин бубаз пекер, къацаза андан тур ва аткуза рекъе. *(Вири хъуьрезва)* Гила за сусаз бязи меслятар гун. Сифте къалай гъуьл муьтІуьгъарна адан вилин экв къахчуна кІанзава. И кардин патахъай сусахъ амалдарвал кІанда. Чамрахъ галаз санал ацукъайла, кІвенкІве адан метІел гъил тур. КуьтІ тавуртІа, къуьнел гъил эциг. АкуртІа ван акъатзавач, адан къамал акъах. Ахпа регъят я: гъамиша къамал къадайдиди я. *(Вири хъуьрезва)*

Жуван итимдин тІуьн-хъун садрахъни геж мийир. Неда-недач килигмир. Гъихътинди хъайитІани, къафун гъамиша аваз хъурай. ТІуьн тавуна адавай вуч жеда къван? Деведин кІуф хъуьтуьлди я, амма цацар неда. Жувазни фикир це, хукуниз каш, чандиз жафа гумир. Жуваз кІани шей неъ, масадбуруз кІандайдиди алуки. Недайла - чІехи тур, кІвалахдайла - серин къур. *(Вири хъуьрезва)* Зуьрнеди зи кІарабра звал туна. Къуьл тавуртІа и звал алатдач. Са гъава ягъ кван, гадаяр.

Макъам ягъизва. Сунади къуьлзава, муькуьбуру капар ягъизва. Ахпа са иер руша къуьлзава. Хуьруьн къуьзуь дишегълияр къвезва. Рушарни сусар кІвачел къарагъна абуроз икрамзава ва къецик экъечІзава. Дишегълийри сусаз хийир-дуьа гузва.

І ДИШЕГЪЛИ - Фейи чкада къадими хъурай. КІвалин-къан, чІехи хизандин иеси хъурай.

II ДИШЕГЪЛИ - Аллагъди цИйи сусаз бахтлувал, чандин сагъвални рикИин шадвал гурай.

III ДИШЕГЪЛИ - Аллагъди чаз тагай бахтарни и сусаз гурай. Адакай ирид, иридакай цИерид хъурай. Къула цИай, кИвале экв хъурай. Вичин хизандив агатрай.

Дишегълийри хийир-дуьа авурдалай къулухъ сусав са гъвечли гада аял вугузва. Ахна вирида санал сусан тахт мубаракна лугъузва:

Ви тахт, тахт хъуй,
Тахт барка хъуй,
Ирид хва хъуй,
Къвед хътин са руш хъуй.

А тахт, тахт хъуй,
Тахт барка хъуй,
Къул ацИай рухваяр хъуй,
Рак ацИай шаламар хъуй.
Хадайбур гадаяр хъуй,
Храдайбур гамар хъуй.

А тахт, тахт хъуй,
Тахт барка хъуй,
Хуз хъиз гъуьлуьк кукIуй,
ЧИж хъиз кИвалик кукIуй.
Ваз кИвал мубарак хъуй,
Чан цИйи свас.

Ахна мад макъам ягъизва. Къарияр къуьлуьз-къуьлуьз кИваляй экъечIзава. Цавар сусан къилив атана адаз темен гузва.

ЦАВАР - Вун гъелени шехъзавани? За квез вуч ийин? Дах ана зарул я, вун ина. Аллагъди вучиз ихътин кардиз рехъ гузва? (*Шехъзава*)

ЯРГУНАТ (*КичИедаказ*) - Вун гаф гвайдаз ухшар я гъа! Ярметаг вуч хъанва?

ЦАВАР - Дах экуьнлай чинихъди месел ярх хъанвайди тир. Садагни рахазвачир. Исятда вичин пекерни кIватIна кIваляй фена. Вич садни хуър галайнихъ элкъведач лагъана. Сед хъанвайди я, им эхиз жедай дерт яни?

(Яргунат кьил-кьилелай фена чилел ярх жезва.)

VII ШИКИЛ

Эминатан кІвал. РақІар катазва. Енге кьенез гьахьзава.

ЭМИНАТ (*КичІела*) - Им гьин чІав я? Вуч хьанва? Вун гьихьтин хабар гваз атанва?

ЕНГЕ - Я Эминат, вучин? Кьве гьафте я зун кІвал-югь гадарна масдан кІвале аваз. Ви руш гьалдай физва эхир. Адан вилерин накъвар атІузвач. ИкІ фейитІа, ам терг жеда. Усманни язух я, фагьирдиз тахт жагьана, бахт ваь. Яргуната месин юкьвал тунвай кьеме акваз ам шам хьиз цІразва.

ЭМИНАТ - Захь мад хуьруьз акьатдай чин амач. Гьарда са гаф лугьузва. Садан кьилелни татай кІвалах хьана. Вучин, гьикІин, вуч чара акьудин?

ЕНГЕ - Гафуни татІайди якІуни атІуч. Вуна чиз-чиз пуд жаван бахтсузарна, кьей вах. Ярмет кІваливай-кьавай авуна, Усманаз дуван кьуна, Яргунат цІуз вегьена.

ЭМИНАТ - Икьван крар жедайди нин акьулдиз кьведай?

ЕНГЕ - Мад хьайиди хьана, гила са чара авуна кІанда. Кьве гьафте я ви рушан тутьуьнай са хупІ яд кьванни тефена. Фагьирдивай кІвачел кьваз жезвач. Вун диде я, жуван руш чІалал гьиз жедатІа гьваш, гьавурда тваз жедатІа тур, халкьариз икьван азиятар гумир.

ЭМИНАТ - Вавай хьайитІа ам чІалал кьведани? ТатайтІа, элдиз вуч лугьуда?

ЕНГЕ - На элдикай вучзава? Гьарада вичикай фикиррай, масадакай ваь. Рагьметлу Эмина лагьайвал: “Кьежей мез я - кІани патахь рахада, гьарда вичин кар я - вичиз аквада”.

ЭМИНАТ - За вучин, я Аллагь? Руш жагьай бубадизни стхайриз вуч жаваб гун? Вичин дерт гьикІ эхин? Пака кьилел са кар атайтІа, завай

эхиз жени? Я кьей зун, им вуч кар тир кьурди? Бахтсуз бала дидедин! (*Шехъзава, енгедиз*) Саимата вуч лугъузва?

ЕНГЕ - Вуч лугъуда кьван? Гъилер хъуьчІуьк кваз ама, на лугъуди кІвалерилай яд иличнава. Са гафуналди, нагъахъан крар хъана. Заз гададилаини гзаф адан диде-бубадин язух къвезва.

ЭМИНАТ - Къвед-пуд къузни эхин, акван кьилел вуч къведатІа.

ЕНГЕ - Ви рикІ къванцикай яни, я паб? Акьул кьилиз кІватІа. Жув виниз, масад агъуз кьамир. Крар генани къати тахъанмаз са рехъ жагъура.

ЭМИНАТ - Вун гъахълу я. Ярар-дустарни агатзамач. Абурал хъайитІани меслят ийидайди тир.

ЕНГЕ - Вучда дустарикай дабан атІудай, мез кІуьгъуь, рикІи серки хъиз кудай.

ЭМИНАТ - Бес нихъ галаз меслят ийин?

ЕНГЕ - Садахъ галазни я паб, жувахъ галаз. Руш види я, дустаринди туш. Дуст кьван душманни ава. Жуван тІвар беябур мийир, вахтундамаз руш бубадин кІвализ хкваш.

ЭМИНАТ - Заз кичІе я.

ЕНГЕ - Квекай? Агъам кам - виним сув. Жува чІехи авурди, жуван гъилеривди гайиди жувавай хкиз жезвачни?

ЭМИНАТ - Жува чІехи авур бармак жуван вилера гъатда икІ хъайила лугъузвайди я кьван.

ЕНГЕ - ГъакІ я. Амма жуван вацІ жува чІехи авуна кІанда, лугъудай гафарни ава. Жуван рушаз иесивал ая, адаз куьмек це, язух я адан.

ЭМИНАТ - Исятда завай адаз вучтин куьмек гуз жеда кьван? Са къадарни эхдай, ахпа...

ЕНГЕ - Ахпа геж я. Виридалайни хъсан куьмек вахтунда
агакъайди я. Ахпа жедай меслятдилай гила жедай дяве хъсан я,
лугъуда. Марвар хътин руш я, кІурарихъ кутамир. Хкваш бубадин
кІвализ. (*Физва*)

ЭМИНАТ (*Вичи-вичиз*) - Бубад кІвализ гьикІ лагъана хкин? Фейи
чкада къейитІа хъсан я.

VIII ШИКИЛ

Яргуната чилел ацукъна гилеривди метер кьунва. Ада гьамлу мани лугъузва.

Бегьем тушиз уьмуьрд киле,
 Зи дердияр хьанва силе,
 Са ни ятIа рикIин кьиле
 Юзурда зи чуьнгуьрдин сим.

Хъелна закай яр катайла,
 Чаравилин гар атайла,
 РикIяй нагагь свар атайла,
 Шерзумарда цифери зун,

Какахъайла хъипи пешер,
 Зи хиялар жеда тешер,
 Шел акатда секин тежер,
 Зулун юргъ хьиз авахьда зун,

Къариб я зун бинедилай,
 КIам тежез икI гуьнедилай.
 Фад фейитIа дуьнедилай
 Элкъведа яр, къавахдал зун.

УСМАН (*КIвализ гьахъзава*) - Яргунат, хъайи крар хъана алатна, Ярмет рикIелай алуд. Вун зи свас я, им ви кIвал-югъ я. Кстахвал авурди бес я, заз вун Ярметалай тIимил кIанзавач. За вун гваз

катнавай чка авач хьи. Элдин адетдалди мехъерна, дуьньядин харжар чIугуна гъана. Ша вунни чи адетдалди и кIвалин дишегъли хьухь.

ЯРГУНАТ - Адетар хъаначиртIа, зунни и къа гъатдачир. За элдин адет чIурнач. ТахъайтIа...

УСМАН - ТахъайтIа Ярметахъ галаз катдай, яни?

ЯРГУНАТ - Зи рехъ къазвайди вуж тир?

УСМАН - Ярметахъ вун гваз катдай итимвал авани?

ЯРГУНАТ - Ярметакай рахшандмир. Ам валай усалди туш. За катдай разивал ганач, бубадинни стхайрин тIварцIиз леке гъанач. Ярмет итим хьиз зи гъавурда акбуна. Амма вун зи гъавурда акбунач. За ваз шумудра хабар ракъурнай хьи, зи тIвар къамир, зун ваз къведач. ЯтIани вуна рипинал гъуд гьалчна, жуваз чидайди гъиляй ахъайнач.

УСМАН - За вун чи чIехибурун разивилелди гъайиди я эхир. За фикирнай хьи, мехъерилай гуьгъуьниз вун хьуьтуьл жеди. Чна чаз кIвал-югъ туькIурда.

ЯРГУНАТ - Зулумдалди абад хъайи кIвал агъдалди барбатI жада. Заз килигна Ярмет хуьрай катна. Вуна чун сад - садавай авуна.

УСМАН (*Хьуьтуьлвилелди*) - Гъар вуч ятIани гила вун зи кIвалин бике я. Гъиле авайди ахъайна, цава авайдахъ калтугмир.

ЯРГУНАТ - РикIе сад - меце масад? Нин далдам нин хьуьчIе аватIа аку! Закай ваз паб жадач, Усман! Жуваз тай жагъура.

УСМАН - Заз валай иерди жагъидани?

ЯРГУНАТ - Кукраз багъа кIарас кIан жада.

УСМАН - Буьркьуьдан мурад экв акван я. Зун мураддив агакънава. Заз масади герек авач.

ЯРГУНАТ - Чумал тарцелай жумар атІуз жеч.

УСМАН - Ша вуна Аллагъдиз килиг, динждаказ ацукъ жуван чкадал.
Чими къул къайи ийимир.

ЯРГУНАТ - Динж кац къулавай къарагъдач.

УСМАН - Вун къирмаждай акъуд тавуртІа секин жедай хътинди туш.
(*Хъел акатзава*) Руш, ша вуна Аллагъдиз килиг. Хъайи крарихъ
желкъвемир. КІанивал тахъуй, жеривал хъуй. Гила вун зи паб я, ви
ихтияр зав гва.

ЯРГУНАТ - Зи ихтияр вав гвачни? (*Адав хенжел вугузва*) Ма, ягъана
йикъ, за витІни акъуддач. Зи чанни кубтягъ жеди, ви чанни.

УСМАН - Вун гъихътин жинс я? Ваз гъи чІалал лугъун? Вучиз вуна
зун кІурарик кутазва? Вучиз зи бармак чиле твазва? (*Яргунатак
гелягъна чилел ярхарзава. Саимат къвезва.*)

САИМАТ (Яргунатаз) - Низ чида вуна ява Ярметахъ галаз вуч
гъалатІар авунватІа? Илисай иблис! РикІе Ярмет авайтІа, вун гъин
мергиниз зи кІвализ къвезвай? Хуъре руш амачирни? Билбилдин муказ
циЦре шараг гъинай аватайди тир?

УСМАН (*Яргунатаз*) - Вун шехъдачни? Шехъа тІун! (Ам ягъазва.
Яргунат мад шехъзавач) Жуван шиле - киле кІватІна квахъ
жегъеннемдиз. Ина ви гелни такурай заз. (*Ам рак гъалчна физва*)

САИМАТ (*Яргунатаз*) - Вун гъич динж тахъурай, гъулягъдин къеней
акъатайди. Тегъуън атуй ваз, я Аллагъ!

(Енге къенез гъахъзава, Яргунатан гъиликай къуна тухузва. Яргъай хъиз
са ван къвезва: “Я жемятар! Дяве башламишнава. Немсери Советдиз
басрух ганва. Бала къейи Гъитлера халкъарин кІвалер чІурна...”)

IX ШИКИЛ

Яргунат месел ярх хъанва. Духтурди адаз чара ийизва. Муькуь патта Эминат, Мегъамед, Гъамдуллагъ ацукънава.

ДУХТУР - Вичел хтана.

ЭМИНАТ - *(Яргунатан патав физва)* - Я Аллагъ, ваз гъамд хъурай.

ЯРГУНАТ - *(Къил хкажзава)* - Зун гъинава?

ЭМИНАТ *(Шехъзава)* - Секин хъухъ, бала, вун чи кІвале ава.

ЯРГУНАТ - Де, зи хур кузва.

ЭМИНАТ - Хъсан жеди, бала.

ЯРГУНАТ - Хъсан жеда? *(Шехъзава)*.

ДУХТУР - Эминат хала, Яргунатаз секинвал герек я. Ам жезмай къван текдиз амуькрай, инжиклу мийир.

ЯРГУНАТ - Бубади зун кІвале тадани?

ЭМИНАТ - Эхъ, эхъ, я бала, ибур вуч гафар я? Им ви кІвал туш къван?

ЯРГУНАТ - Бес Гъамдуллагъ дахди?

ЭМИНАТ - Я чан бала, чна вун а дубнедай хканвайди я. Аллагъди вун чаз къвед лагъай гъилера вахканвайди я. Ваз са шей хъанайтІа, дидедин вайни гъал тир.

(Яргунат къил-къилелай фена кис жезва. Мегъамедни Гъамдуллагъ кІвачел къарагъзава.)

МЕГЪАМЕД *(Эминатаз)* - Вуна зун къияй акъудначиртІа икІ жечир. Крап икІ жедайди низ чидай?

ЭМИНАТ - Бес я, я итим, исятда и гафарин чка туш. Яц рекъидай чІал чир хъанайтІа, къве киле мухак гудай.

ГЪАМДУЛЛАГЪ - А кицІин хва Усманан кьил за ктІай ич хьиз шупІа. Килиг садра зи вах гьин къа кутунватІа.

ЭМИНАТ - Къал акъудун герек туш, чан хва.

ГЪАМДУЛЛАГЪ - Ибур кьиле фидай крар яни? Чи кьилел алайди фите яни?

ЭМИНАТ - Итимвилин сад лагъай шартІ сабурлувал я, чан дидедин.

МЕГЪАМЕД - Абур гъиляй фейидалай кьулухъ сабурдикай вучда?

ЭМИНАТ - Гъар са кІвалах акьулдив ийин герек я.

МЕГЪАМЕД - Бес вуна вучиз авунач? (*Эминат шехъзава*)

ГЪАМДУЛЛАГЪ - Я буба, вуна диде кІевера твамир. За а вакІан хцин кьил цицІибдин кьил хьиз атІана гадарда.

ЯРГУНАТ (*чкадлай юзана вич-вичиз рахазва.*) - Ярмет, вун гъинава? Вуна гъинал кІвач эцигайтІа, за гъанал кьил эцигда лагъайди тир. За ви гафуниз вучиз килигнач? Зун бахтсуз хъана, Ярмет. Зал гьалтайла бахтунин вилер буъркъуъ хъана. Зун цІаядай акъуда, Ярмет, зун кузва.

ЭМИНАТ (*КичІез-кичІез адав агатзава*) - Ина Ярмет авач, чан руш.

ЯРГУНАТ - Ада гатуз хкведа лагъанай эхир.

ЭМИНАТ - Гаталди пара ама, бала. Гила зул я.

ЯРГУНАТ - Зул?

ЭМИНАТ - Эхъ, къежел зул атанва.

ЯРГУНАТ - Зул атанва. (*Секиндаказ баяд лугъузва*)

Мад атана бахтавар зул,

Хъипи пешер авадариз.

Рахкура яр, заз ви шикил,

Сефил рикІер аладариз...

II ПЕРДЕ

(Цувад йис алатайдалай кьулухь)

I ШИКИЛ

Яргуната са бухчадик пекер кутазва. Эминат кьвезва.

ЭМИНАТ - Хийир хьуй, чан руш, вун гьиниз гьазур хьанва?

ЯРГУНАТ - Зун куьч жезва.

ЭМИНАТ - ГьикI куьч жезва? Гьиниз?

ЯРГУНАТ - Ярметан кIвализ.

ЭМИНАТ - Ярмет дяведа кьена жеди. ТахьайтIа, хкведай. Вуна гила адакай, адан кIваликай вучзава?

ЯРГУНАТ - Кьегьал кьейила тIвар амукьда, шив кьейила пурар.

ЭМИНАТ - ЯтIани Ярметан касни авачир, чкIай дехмеда ви вуч ава, я бала?

ЯРГУНАТ - Цавар гьуьлуьз фейидалай, Авсият хала кьейидалай кьулухь а кIвалин рак са касдини ахьайнавач. Шумуд йисар я Ярметан кIвале экв, кьула цIай авачиз. Залай гьейри ана ни экв куькIуьрда? Адан тавундай ни гум акьудда?

ЭМИНАТ - Я бала, вуна вуч лугьузва? Эллер чал хьуьредачни? Абуру вуч фикирда? Бубадин кIвал туна ви чарадан кIвале вуч авайди я?

ЯРГУНАТ - Чарадан? Ярметан кIвал мусалай заз чаради хьанва? Са береди бубадини вуна чун чара авуна, чаз санал бахтлу жедай мумкинвал ганач. ЯтIани квевай чи рикIер сад-садавай чара ийиз хьанач.

ЭМИНАТ - Хьайи крар хьана алатна, абур рикIелай алуд. Анжах вун жуван кIвалер-кьар туна ялгьуз дигеда амукьайла, ви михьи тIварциз леке кьведачни?

ЯРГУНАТ - Заз жуван кІвал ава кван? Куьне зун гужуналди Усманаз гайи къалай заз жуван кІвал амайди туш. Тагъ илисайди тІмилди хъиз, вуна зав жуван дертни секинвилелди чІугваз тазвач. Йикъа садан тІвар къаз, зун чандилай алуниз кІанзава. Заз садазни пар жез кІанзавач. Инсандихъ вичин кІвал-югъ жедайди тушни?

ЭМИНАТ - Ялгъуз дишегълидин тІвар залан я. Гъармада са гаф лугъуда, чан бала.

ЯРГУНАТ - Меци тагъай бала, кыли гыдач. Зал анжах Ярметан тІвар ала. *(Хурай са яйлух акъудна адакай тупІал жкудзава.)* И тупІалдивди ада захъ лишан кутунва. *(ТупІал чкадал эхцигзава)*

ЭМИНАТ *(Къагъардив)* - Дяве куьтягъ хъана цІуд йис я. Хтанвайбур хтанва, гъелек хъайибурун хабарар атанва. Тагъан пагъливан хътин ви стха Гъамдуллагъ гъелек хъана. Амруллагъ са кІвач галачиз хтана. Язух Мегъамед и дердер эхиз тахъана дуьньядилай фена. Ярмет сагъ тиртІа, икъван гагъди са хабар акъатдай. Вучиз вуна жув алцуларзава?

ЯРГУНАТ - Ам зи дердинай кІваливай, хуьруьвай хъайиди я. Завай адан рехъ хуьз жедачни? Ваз и карни залан къвезвани?

ЭМИНАТ - На ялгъуздаказ вучда? Жуван кыл гыкІ хуьда? Ихътин четин девирда, вирида са кап фу зулумдивди къазанмишзавай чІавуз ваз четин жеда. Чахъни дуст-душман ава эхир.

ЯРГУНАТ - Дустар зи гъавурда авазва.

ЭМИНАТ - Бес душманар? Виш дуст тІмил я, са душман гзаф, - лугъуда бубайри. Вун ана гыкІ жеда?

ЯРГУНАТ - Вири гыкІ аватІа, зунни гыкІ. Мухан фу неда, чІатІ неда, маждин хапІа неда, анжах жуван кІвале. Заз стхадин пурчук къуьзуь жез кІанзавач. Адан аялар гъвечІизма кван зи куьмек пара тир, гила лагъайтІа, абуруз сусар гыдай вахт я. За вучиз чка дар ийин? *(Агъ чІугвазва)* Руш садра бубадин кІваляй акъатна фейила рекъин, анжах къбулухъ элкъвен тийин герек.

ЭМИНАТ (*Агъ чIугвазва*) - Усманан кIвале вавай эхиз хьанач, эхнайтIа динж хьанвайди тир. Акунани Усмана дяведикай гьикI кьил къакъуднатIа? ВикIегьбурун замана я. Чи хуьрай шумуд къегьалди дяведа чан эцигна, гила дуьньяда абурун гелни амач. Анжах Усмана вичиз тупунив ягьайтIа, чукIур тежедай кIвал-югъ тукIуьрна. Халисадини адаз къуд аял хана регьятвилелди ацукьнава.

ЯРГУНАТ - Элкъвез-хквез гьа са гафар гьикьван лугьудайди я? И дуьньяда зунни Усман текдиз амуькьайтIани, за адаз итим я лагьана килигдач. Ярметалай гьейри зи рикIе садни авач. Адаз къисмет тахьайтIа, зун анжах мичIи суруз фида. Минет хьуй ваз, садрахъни заз и гафар хьулгьумир.

II ШИКИЛ

Яргунат Ярметан кІвализ гьахъзава. Цлалай гададин шикил алудна темен гузва, ахна хурал эцигзава.

ЯРГУНАТ - Ярмет, яраб ваз хабар ятІа? РикІин сузайралди шехъиз-шехъиз ви яр ви кІвализ атанва. Цувад йисалай свас яз атанва, анжах чам авач. За тавдин кІвале ви рекьер вилив хуьзва. За ваз лагъанай эхир, чарадакай заз яр жедач! Зун гьа ваз чидай Яргунат я, садан гьилни галукънавачир, рикІин ракІар масадаз ахъайнавачир Яргунат. Садбуру зун къайи къван я лугъузва. Анжах абуруз зи хуравай цІукай хабар авач. Ам за вун паталди хвенвай муьгъуббатдин цІай я. Заз чизва, вун сагъ я. ТахъайтІа, заз гьар йифиз вун ахварай аквадачир. Сагъ ятІа, вучиз гьай гузвач? Вучиз и патахъ элкъвезвач? Вучиз закай хабар къазвач? Вавай зун такуна са къузни эхиз жедачир. “Зи кукупІ” лугъуз туьмер гудай, кифер къадай. Вуна заз “зи иерди” лугъудай. “Иерди бахтсуз жеди,” - хълагъдай за. Вуна “иервални бахт я” лугъуз зун секинардай. Гила зи рикІиз ни рехъ акъудрай? Лагъ кван вуна цІувад йисуз зун такуна гьикІ эхзава? Яраб ви рикІел зун алапатІа? Яраб вунни зун хъиз кузватІа? (ДакІардин вилик акъвазна са гьамлу мани лугъузва.)

Гьинава вун, зи масанди, жуванди?

Зи бахтунин хуш бередин, чІаванди.

Гатфарин нуькІ, зи тамунди, сувунди,

Ша акъатин чун чуьллериз гьил-гьиле.

Хару кард хъиз ша зи патав лув гана,

Таза тар хъиз пеш ахъая, шив гана,

Икъван гагъди вуна ви рикІ нив гана?

Чир жедатІа заз чин-чина, вил-виле?

(Чилел ацукъна шехъзава).

III ШИКИЛ

Яргунатан кІвал. Къве паб ацукънава. Яргуната абуруз чай гъизва.

ЯРГУНАТ - Куън атуй, рагъ атуй. Агата, чай хъухъ кван. Куън чи патарихъ гъикІ хъана акъатнавайди я? Рехъ алатнавайди я тахъуй?

I ИЛЧИ - За ваз вуч лугъун, чан руш, чун Хъилерин хуърай я.

ЯРГУНАТ - Хъиливияр зегъметдал рикІ алай жематар я. Абуру устІарвилихъни манийрихъ пара ялда. Ина гъарма сада вичин кІвал вичи эцигда лугъуда.

I ИЛЧИ - ГъакІ я чан руш. Хъилер устІарринни маничийрин хуър я. Чибуру гъакІни гъвечІи-чІехид чидайбуру я.

ЯРГУНАТ - ГъвечІи-чІехи авай чкада, гъурмет авай чкада берекатни жеда.

II ИЛЧИ - На дуъз лугъузва чан халадин.

ЯРГУНАТ - Бес куън гъикІ хъана атанвайди я?

I ИЛЧИ - Тамуз феѝи ебни кІамуз феѝи квар ичІиз хкведач лугъуда бубайри. Чун кІвалах аваз атанвайбуру я. Заз са хъсан хен ава. Акъуллу, камаллу инсан я, мектебда муаллимвиле кІвалахзава. Пуд йис я адан паб рагъметдиз фена. Фагъир пуд аял гваз ялгъуздаказ ама. На лугъур, кІвачик галкІидай хътин аяларни туш. Вирида мектебда кІелзава. Хине икъван гагъди цІийи паб къачун хевзавачир. Анжах куъ хуъре мехъерик вун акур йикъалай адахъ секинвал амач. Вакай акъван хуш атанва хъи... Чун ада ракъанвайди я. (Муъкуъ илчи къалурзава) Имани зи яран вах я.

II ИЛЧИ - Чна нивай жузунатІа, вакай анжах хъсанвилихъ рахана. Жеч лагъана ихътин дишегъли. Акъуллу, камаллуди я. Амма гъайиф

хьи, ялгъуздаказ ама. Мад вучда къван чан руш, къисметар ихътинбур я. Аквар гьаларай, Аллагъди ви пеле маса къисметар кхьенва. ТахъайтIа, чунни иниз къвечир. Вуна чаз са гаф це, гада ракъун ви патав, гафар ая, белки вазни адакай хуш къведи жал.

ЯРГУНАТ - Куьн яргъал рекъый атанвай мугъманар я, зи кIвал квез къурбанд я. Анжах куьн ягъалмиш хьанва. Зун жуван кIвале ацукънава, зун Ярметан свас я, за адан рехъ хуьзва.

I ИЛЧИ - Чан халадин, чаз ви къилел атай крар хъсандиз чизва. Дяве кубтягъ хьана гзаф йисар алатнава. Ярмет сагъ тиртIа, икъван гагъди хтана акъатдай. Ша жув алцуарармир, вун иер, акбуллу дишегъли я, жуван жаван чан къуд цлан арада пуч мийир. Итим авачир дишегълидин югъни югъ туш эхир.

ЯРГУНАТ - За Ярметан рехъ хуьзва.

II ИЛЧИ - Ярдивай къакъатайди ирид йисуз, ватандивай къакъатайди уьмуьрлух шехьда лугъуда бубайри. Рехъ гьикъван хуьдайди я, чан руш?

ЯРГУНАТ (*КIвачел къарагъзава*) - Рекъидалди! Я вахар, я дидеяр, за куьн гьикI гъавурда тван? Зун Ярметан лишанлу я, за адан рекъер хуьзва. Зи рикIиз аян я, ам сагъ я. Заз им рагъ алай югъ хьиз чизва. Квез минет хьурай, маса тIалабунар авачтIа, идалай гуьгъуьниз зи рактIар ахъай мийир.

(Илчияр къарагъна хъфизва. Эминат къвезва.)

ЯРГУНАТ - Де, ваз минет хьурай, бес я зи рактIарал илчияр ракъурайди. Жаван чIавуз гъуьлуьз гуз тахъай руш гила кIваливай-къавай ийиз кIанзавани, я рикI диде, я чан диде?

ЭМИНАТ - На лагъайвал хьурай, мад вучда къван? Анжах вазни зи язух атурай. Зи рикIи рикI тIуьна кубтягъзава, чан руш. Вун икI туна завай сурузни физ жезвач.*(Шехъзава)*

ЯРГУНАТ - (Адан гардан кьазва) - Шехьмир, са рагъ алай юкьуз Ярмет гьина аватІани хтана акъатда. КІвалин рак ахъайна зун акурла адаз гьикъван хвеша жедатІа? (Агъ чІугвазва) Адан кьилел кар алаз тахъурай, сагъ тирди зи рикІиз аян я.

ЭМИНАТ - Ви сивяй Аллагъдиз ван хъурай, чан бала. Зи рагъметлу бадеди лагъайвал, муьгъуьббат рикІин чирагъ я кьван. Ви чирагъ туьхуьн тавурай.

ЯРГУНАТ - Туьхуьндач, зи рикІи лугъузва хьи, муд атІумир. Ярмет гьинаватІани хквервал я.

Вахъ галаз са меслят ийиз кІанзава заз. Цавараз накъ мадни са гада аял хъанва. Кесибдивай вад аялдиз килигиз жезвач. Акъван иер бицІек я хьи! Заз ам къачуна хуьз кІанзава.

ЭМИНАТ - Суваб жеди, чан бала. Аял авачир кІвал яд галачир регъв я. Ваз гъам къарай жеди, гъамни хва. Пака гъей лагъайла гъай гудай сад кІанзавайди я. Цавар рази жедатІа?

ЯРГУНАТ - Чна адахъ галаз фадлай меслят авунвайди я. За аялдад тадай тІварни фикирнава: Садир.

ЭМИНАТ - Мад вучда кьван. Ваз кІандатІа виртни фу, къачу гъиле пер-къусу. Бес буба вуж кхьида, я кьей тавур бала.

ЯРГУНАТ - ГьикІ вуж кхьида? Ярмет! Ярметан хва Садир.

ЭМИНАТ - Жеда жал?

ЯРГУНАТ - Авурла тежедай вуч ава кьван.

ЭМИНАТ - Аллагъди вун ви мураддив агакъаррай, бала. Садиракай ваз жуваз кІандай хътин къегъал хва хъурай. За фена аялдиз мес-къуьжни къеб гъазурин. (Физва).

ЯРГУНАТ (Хвешила) - Гила захъни жуван хизан жеда, зазни хва жеда - Ярметан хва. Яраб ам гила хъайитІани хкведатІа? (Мани лугъузва)

Гатфарин рагъ, гатфарин рагъ,
Къурура зи вилерин нагъв,
Цурура зи хура авай
Гъамарин дагъ, тПаларин дагъ.

Гатфарин рагъ, гатфарин рагъ,
Ван яни ваз зи рикІин цІвагъ?
Са хабар це Ярметакай,
Гъич тахъайтІа лагъ, яни сагъ?

III ПЕРДЕ

I ШИКИЛ

Къанни цувад йис алатнава. Истанбул. Ресторан. Садира са столдихъ ацукъна кофе хъвазва. Сегънедиз конферансье акъатзава.

КОНФЕРАНСЬЕ - Истекли конуклар! Бу гуьнкуь конаьмыз генч шаир-бестечи Лезгийе гъанымдыр. Шимди о сизлере йени язды шаркысыны окуяжак. *(Са иер руша мани лугъузва)*

Эсир йине гам куьлейи,
Кесир йине гам келейи,
Не елейир гам елейи,
Яьш дейил, чискин дейил.

Тутуб йине нем куьлейи,
Бу саргъош, бу дем куьлейи,
Диллендирир бем куьлейи,
Алар дейил, куьскуьн дейил.

Йуьзуьр, йуьзуьр гам куьлейи,
Йок уьмиди, йок дилейи,
Недир сирри, не келейи,
Бен тек бедбин, уьзгуьн дейил.

(Капар ягъизва.)

ЛЕЗГИЯ - Эфендилер! Шимди бен сизе бабамын чок севдийи бир шаркы окуяжаам. Шаркы лезгижедир. Бу, ашк гъаккында гуьзел гъикайетдир. *(Мани лугъузва).*

Экуьн яру яралай,
“Яр булах”дал яр алай.

Заз Яргуна са иер,

Яр акуна яралай.

(Официантди Садираз кофе гана физва.)

САДИР (Вичи-вичиз) - Я Аллагъ, Туъркия гынай, “Яргунат” гынай?
Зун ягълмиш жезва тахъуй? Ваъ, ваъ, мани лезгидалди лугъузва эхир.

(Лезгияди манидин гуьгъ лугъузва)

Цавар, чилер, заха хъухъ,

Гъвери-гъверар, ахъа хъухъ,

Я Яргунин иерди,

Ша зи вахаз баха хъухъ.

*Мани куьтягъ жезва. Капар ягъизва. Садира чарчел са вуч
ятлани кхъена официантдив вугана рушаз ракъурзава. Лезгия чар
келна Садиран патав къвезва.*

ЛЕЗГИЯ - Эфендим, мектубунузу алдым. Тешеккуърлер.

САДИР - Сизин сон шаркыныз бени гъейран етди. Сизинле конушмадан гиде билмедим. Сиз беним уьчуьн гуьзел бир сирр олдуруз. Адыныз Лезгие, шаркыныз лезгиже, демек ки, лезги дилинде конуша билирсиниз.

ЛЕЗГИЯ - Сиздеми лезгисиниз?

САДИР - Эвет.

ЛЕЗГИЯ - АкІ ятІа зун пара къван шад я.

САДИР *(Хвешила)* - Къенин югъ вуч хъсан югъ я. Зун пара бахтлу я. Са маса маниди заз икІ таъсир авурди зи рикІел хквезвач. Дуьз лагъайтІа, заз икъван иер рушни акунач.

ЛЕЗГИЯ *(Милидаказ хъуьрезва)* - Куьне иер рушаз ацукъ лугъудайди тушни?

САДИР - Эхъ, эхъ. (*Хъуьрезва*). Ихътин тават акуна за жув миxъидиз квадарна. Куьн ацукънайгIа, зун гзаф шад жедай. (*Адаз ацукъиз куьмекзава*).

ЛЕЗГИЯ - Зун акI гъавурда акъазва хьи, квез захъ галаз мукъувай таниш жез кIанзава.

САДИР - Эхъ, эхъ. Амма зун гафар-фараш, крар явашбурукай я.

ЛЕЗГИЯ - Им вуч лагъай чIал я?

САДИР - Яни рушарихъ галаз таниш жедай алакъунар авачир гадайрикай я. ЯтIани къе зун викIегъ хъанва. Квехъ галаз таниш жез кIанзава.

ЛЕЗГИЯ - АкI ятIа зи тIвар Лезгия я. Зи буба лезги я, диде туьрк.

САДИР - Лезги чIал бубадивай чирнавани?

ЛЕЗГИЯ - Эхъ. Бес куьн вуж я? Гъинай атана гъиниз физвайди я?

САДИР - Зи тIвар Садир я. Жувни Азербайжандай я. Бакуда яшамиш жезва.

ЛЕЗГИЯ - Куьн иниз савдагарвал авун патал атанвайди я тахъуй?

САДИР - Ваъ. Зун Франкфуртдай хтанвайди я. Физикрин конференциядай. Са гъафте Истанбулдин университетда жеда зун, ахпа хъфида.

ЛЕЗГИЯ - ЯтIа куьн алим я ман!

САДИР (*Хъуьрезва*) - Я жеди.

ЛЕЗГИЯ - Алимдин са югъ авамдин вири уьмуьрдилай багъа я лугъуда зи бубади.

САДИР - ХупI хъсан мисал я. Мадни вуч лугъуда бубади?

ЛЕЗГИЯ - Мадни лугъуда хьи, илим гвай итимдивай четин уламдайни экъечIиз жеда.

САДИР - Гъа и кар залай алакьдач.

ЛЕЗГИЯ - Вучиз?

САДИР - Вучиз лагъайтІа, захъ илимдилай гъейри маса са девлетни авач.

ЛЕЗГИЯ - Илимдилай чІехи девлет авани? Гъар са куьникай чирвилер авайдаз девлет кІан жедани?

САДИР - Чирвал мугъман я, акбул - иеси, лугъуда лезгийри.

ЛЕЗГИЯ - Мадни лезгийри лугъуда хьи, акбул гъарма садахъ жедач. Акбул жагъайтІа, кимидазни кІан жеда.

САДИР - Эхъ, акбулдикай зарар, диливиликай хийир жедач. (*Къведни хъуьрезва*) Вун гафаралди тухуз жедач.

ЛЕЗГИЯ - Вунни тІимил фан къафун туш.

САДИР (*Хъуьрезва*) - Лагъ кван, “Яргунат” мани ваз гынай чир хъанвайди ятІа. Заз акІ жедай хьи, ам зи дидедилай гъейри садазни чидач.

ЛЕЗГИЯ - РикІивайни?

САДИР - Валлагъ, за ваз авайвал лугъузва. Зи дедин тІвар Яргунат я. Им яргунви руш лагъай чІал я. КцІар района Яргун хуър ава, чун гъа хуърйя я.

ЛЕЗГИЯ - Аллагъ, Аллагъ, дуньядин крар гыхьтинбур ятІа аку тІун. Зи бубани гъанай я.

САДИР - Жеч гъа, вуна вуч лугъузва? Адан тІвар вуч я?

ЛЕЗГИЯ - Ярмет.

САДИР - Садиран хва Ярмет?

ЛЕЗГИЯ - Эхъ.

САДИР - Аллагъ, ваз гьамд хьурай. Зун Ярметан хва Садир я, ам Садиран хва Ярмет. Им вучтин кар я? Ам зи буба Ярмет я тахьуй? Дяведай тахтай яргунви Ярмет. Им гьихьтин дуйшуьш я?

ЛЕЗГИЯ (*Пагъ атІана амукъзава*) - Акъваз, акъваз, ятІа вун зи стха жезвани?

САДИР - Гьисятда за ваз авайвал вири ихтилатда.

II ШИКИЛ

Садирни Лезгия багда ацукънава.

ЛЕЗГИЯ - Ви ихтилатди зи къарай атІана. Аквар гьаларай ви диде лугьуз тежер къван чІехи рикІ авай дишегъли я. Гъайиф хьи, ихтибарлувилининни вафалувилинин лишан яз инсанриз гуьмбетар эцигзавач. Заз сад лагъай гьилер я ихътин вакъиа ван къвез. Фагъирди вичин уьмуьрда гьикъван гьамни дерт чІугунатІа? КІаниди галачирди уьмуьр туш. Бес вуна и крар гьикІ къатІана?

САДИР - Ада вичин гьамар садазни чирдачир. Анжах гагъ-гагъ гзаф гьамлудаказ “Яргунат” мани лугьудай. ГъвечІи чІавуз зун и кардин гьавурда акьадачир. Ахпа садрахъ бадеди заз ихтилат авуна. Заз чиз зун гьа юкъуз чІехи хъана. За дуньяд крар къатІана, заз жуван диде мукъувай чир хъана.

ЛЕЗГИЯ - Дуьшуьшдиз килиг. Зунни “Яргунат” манидин ванцелди чІехи хъанвайди я. Бубади ам фад-фад кфилдай ягъидай. Гагъ-гагъ рикІе акьурла вичин ванцелди секиндаказ лугьудай. ГъвечІи чІавуз и мани ван атайла вучиз ятІани захъ шел акатдай. ЧІехи хьунивай заз и мани пара кІан хъана. Авайвал лагъайтІа, за мани кхъидай илгьамни и макъамдивай къачурди я.

САДИР - За вуна тукІуьрнавай туьрк манидихъни яб гана. Ви чІалар вучиз икъван гьамлубур я?

ЛЕЗГИЯ - Чидач.

САДИР (*Зарафатдив*) - Вунни зун хъиз рехи хъанвач хьи, дуньядикай бейкеф жедайвал. Жегъил тават гьинай, гьам гьинай?

ЛЕЗГИЯ - Туьрездиз вуч чизва куьтенди вуч ялзаватІа. Зун акьванни жегъил туш. И мукъвара къанни ирид *яш хъанва*.

САДИР - *Къари я лагъ ман.* (Къведни хъуьрезва) Къанни цІувад
гъинай, къанни ирид гъинай?

ЛЕЗГИЯ - Итимар геж къуьзуь жеда лугъуда. Иллаки алимар.
Илимдихъ агатнавайдахъ къуьзуь жедай вахт авайди яни?

САДИР - И гафар зи дидедиз лугъудайди кІанда. Гъар гъилера зун
хуьруьз хъфейла, ам шерзум жезвайди я. “Я чан бала, ви таяриз къе-
пака хтулар жеда, анжах вуна мехъерин тІварни къазвач.” Зани адаз
хълагъзава: “Я де, абур къуьзуь жезва, анжах заз вирида жегъил гада
лугъузва”. (Къведни хъуьрезва)

ЛЕЗГИЯ - Заз акІ жезва хъи, вун зи аялвилин дуст я, яргъи йисар
алатайдилай гуьгъуьниз зи патав хтанвай дуст. Захъ ваз лугъудай
акъван гафар ава хъи...

САДИР - Зазни вун фадлай чизвайди хъиз жезва. Ни лугъуда хъи, чун
пуд-къуд сят виликдамаз таниш хъанвай инсанар я.

ЛЕЗГИЯ - Несиб-къисмет ихътин кар я ман.

САДИР - Я жеди.

ЛЕЗГИЯ - Вун гьалтначиртІа заз ихътин тарсар ни гудай?

САДИР - На авай гаф лугъузвани?

ЛЕЗГИЯ - Авачир гаф лугъуз жени?

САДИР - Жеди.

ЛЕЗГИЯ - ГъикІ?

САДИР - ИкІ! (Кисна акъваззава. Къведни хъуьрезва)

ЛЕЗГИЯ - За лугъуда эхир, алимриз крар пара чида.

САДИР - Са гаф лагъайтІа, вун инжиклу жедач хъи?

ЛЕЗГИЯ - Лагъ кван.

САДИР - Вуч хъсан я хьи, чун хайи стхани вах туш. Гъа идалди зун пара къван шад я.(Садира Лезгиядин гъилиз темен гузва.)

ЛЕЗГИЯ (Сятдиз килигзава) - Сятдин цIусад хъанва. Чибуру зи рехъ хуъзва жеди. Зенг къванни ийиз хъанач. Тядидаказ хъфена кIанда. Амма вуч кар ятIа завай хъфиз жезвач. Пакад юкъуз нянин сятдин ругудаз за вун кIвале гуъзлемишда. Татана къвазмир гъа! Дедизни бадиз за вакай ихтилатда. Абурухъ галаз таниш хъухъ. Аллагъдиз чида, бубадиз вун акурла гъикъван хвеша жедатIа. Адан къилел атайбур ваз ван хъайитIа...

САДИР - Завай няналди вун такуна эхиз жеда жал?

ЛЕЗГИЯ - Пака за ваз Истанбул къалурда. Йифиз чи шегъер гзаф иер жезвайди я.

САДИР - Истанбул вун авайвиляй иер я. (*Къведни хъуьрез-хъуьрез физва.*)

III ШИКИЛ

Ярметан кІвал. Садир винел лацу суфра эКІянавай столдихъ ацукънава. Лезгия Медина галаз къвезва.

ЛЕЗГИЯ - Садир, таниш хьухъ, им зи диде я. (*Мединади Садиран гардан къазва*)

МЕДИНА - (*Туьрк чІалал рахазва*) Чан бала, вун атуй, рагъ атуй. Вун чи играми мугъман я. Ярмет кІвале авайтІа вуч хъсан тир. Накъ ам Измирдиз, чи чІехи гададин патав фенва. Чаз сад лагъай хтул хъанва, начагъ тирвилай завай физ хъанач. Ярмета вич са гъафтедалди хкведа лагъайди я. Пенсияда авай итим я, фена гъава дегишарин лагъана. Шумуд йис я адаз вичин Ватандиз физ кІанз. ГъикІ ятІани рикІна рекъиз экъечІиз жезвач. Аллагъди душмандизни къарибвал къисмет тавурай. Чугваз тежедай тІал я.

САДИР - Бес Ярметан рекъер хуьзвайбурун дердер, тІалар хци тушни? (*Агъ чІугвазва*) Медина хала, куьне заз куь итимдикай ихтилатдани? Ам гъихътин кас я? Ада вичин Ватандикай гъихътин веревирдер ийизва? Заз гъар са кІвалах авайвал чириз кІанзава. Вучиз ада икъван гагъди хайи хуьруьз са хабар къванни ракъанвач? Яраб ам вичин Ватандихъ цІигел хъанач жал? Кефияр къумбар яз Ватан рикІел аламачтІа?

МЕДИНА - Эгъ, я бала, къурабадин гъалар гъикІ жеда къван? Ярмета вичи лагъайвал, Ватан авачирди къейилани къураба я. Садни, ада лугъуда хьи, Ватан хайи диде, гъурбат тахай диде я. Къурабадин сив хуьрейтІани, рикІ ишезвайди я. Къилел татанмаз садни гъавурда акъадач. Чан халадин, вун рехъ атанвайди я. Эвел чун суфрадихъ ацукъин, ахпа секинвилелди, архайиндаказ ихтилатин.

ЛЕЗГИЯ - Вуна вуч лугъузва, Садиравай акъван чІавалди эхиз жени? Адан гьалар аквазвачни ваз? Вуна ихтилатдив адан кьил какадара, зани суфрадин тадаракар акван.

МЕДИНА (*Ацукъзава*) - Эгъ, я бала, Ярметан кьилел атанвайбур маса къазаяр, маса мусибатар я. За ваз авайвал са кьиликай вири ихтилатда. (*Эквер зайиф жезва*) Чун са гъвечи хуьре яшамиш жезвай. Къвед лагъай жагъандин дяве алатна шумуд йисар тир. Къариклай са къуз хуьруьз хабар чкІана хьи, са къариб итимдиз ина бине кутаз кІанзава. Жемьтди рахазвай хьи, ам немсерин есирвиляй катнавай советдин солдат я. А чІавуз есирвиле хъанвайбур чпин Ватандиз элкъвейла къазаматда твадай лугъуз гафардай къуьзуьбуру. Гъавиляй парабур Ватан галайнихъ хъфидачир, къецепатан уьлквейра чпиз муг ийидай. И къураба Европадин шумуд чкада хъана, Ватандиз мукъвал я лугъуз Туьркиядиз атанвай. Ам гьинай тир, чІал гьихьтинди тиртІа садазни чидачир, вучиз лагъайтІа адаз вичикай, вичин кьилел атай вакъиайрикай ихтилат ийиз кІандачир. Туьркия гьукуматдиз хабар гайитІа, вич ватандиз рахкуникай кичІезвай. Анжах им багъна тир. Вилера даим гъам авай хьтин и къакъан буйдин, акунар авай итимдин рикІе са гьихьтин ятІа дерт авай. Ада вичин дерт виридакай чьунухайтІани, вилери маса куьникай хабар гузвай. И чуру хуьзвай, яхунвиляй кІарабар хкатнавай касди есирвиле гзаф азиятар чІугунвайди гьасятда чир жезвай. КІвал эцигдайла хуьруьнвийри мелна адаз куьмек ганай. На лугъумир, и кас вич гьарма са кар алакьдай чІехи устІар тир къван. Са тІимил бередилай ам хуьруьн гьуьрметлу ксарикай хъана.

Са кар авай хьи, и къариб мукъувай садаври агатдачир. Жемьтдихъ галазни акъван акахъун-какахъун авачир. Туьрк чІалалди четинвилелди рахазвай и касди гьар нянихъ вичин кІвалин вилик квай тутун тарцин кІаник ацукъна кфил ягьидай. Ништа, чун шумуд йисара адан инсандин рикІ атІудай хьтин макъамрик яб гуз-гуз ахвариз фена, ахварай аватнатІа. Чаз виридаз хъсандиз чизвай хьи, ибур Ватандин

манияр я, ада вичин гьамлу рикІин дарихвални кьарихвал кфилдин зарул ванералди секинарзава. Вуч кар ятІани виридан адахь рикІ кудай.

Хуьруьн гзаф рушар хьиз зунни Ярметал ашукь хьанвай. На лугьумир, адазни закай хуш кьезвай кьван. Зи чІехибуруз эвел зун адаз гуз кІанзавачир, вучиз лагьайтІа яшарал атайла чи арада кьад йисан тафават авай. Анжах эхирда абуру разивал гана.

Ярмет секин, хьуьтуьл кьилихрин, кІвалик-кьак рикІ кудай инсан я, икьван гагьди ада зи са гаф кьвед авурди туш. Анжах са кар авай хьи, ада вичин дерт зазни ахьайдачир. Гьа икІ шумуд йисар алатна, чаз кьве хва хьана: Мурадханни Зиядхан. Адаз вичин веледар акьван кІандай хьи! Гзаф чІавуз вахтар абурухь галаз санал акьуддай. Анжах и кардини адан гьам цІурурдачир.

ХьуьтІуьн яцІ ханвай бере тир. Гьаваяр чими жез, нуькІер рахаз, малари чамарар ийиз башламишнавай. Садра йифиз зун гьуьлягьди ягьайди хьиз ахварай аватна. Ярмет месик галачир. Белки гьавадал экьечІнаватІа, фикирна за. Азим чІав алатна, итим хтанач. Эхиз тахьана кьецел экьечІна зун. Цурай адан секин ван кьез акурла, аниз фена. КІвенкІве зун жуван вилерин чІалахь хьанач, пагь атІана амукьна. Ярмета вичин балкІандин гардан кьуна адахь галаз рахазвай. Им икьван гагьди заз ван тахьай хьтин са чара чІал тир. Гагь-гагь зи япарихь “Яргунат” лугьудай ванни галукьзавай. БалкІандини гьавурда акьвазвайда хьиз, адахь яб акалзавай. Адан гафарин гьамлувал гьасятда кьатІуз жедай. Яраб и касдихь гьихьтин дердер аватІа, фагьумнай за. Им тахьана заз Ярмет икьван зарул яз, икьван чандикай куьцІенваз акурди тушир. На лугьумир, Ярмет ара-ара чинеба вичин балкІандихь галаз дидед чІалалди рахазва кьван. “Яргунат” мани Ярмета кушкучдалди гьамиша лугьудайди тир. Ингье, заз а гафунин мана чидачир. Гьа йифиз зун гьар са куьнин гьавурда акьуна. ЯтІани, итимдиз са гафни лагьанач. Вичи гаф кудайла хьуй, фагьумна за. Гьа икІ мадни са кьадар вахтар алатна.

Чаз руш хъайила, Ярмета адал Лезгия тIвар туна. Итимди хизан санал кIватIна баянарна: “Виридаз чир хъурай хьи, ам лезги я, лезгидин руш я.” За мягтелвилелди килигиз акурла ада давамна: “Лянет хъайи дяведи зун Ватандивай, дидедин чIалавай авуна. Зи Ватан Азербайжандин КцIар райондин Яргунрин хуьр я, зун лезги я.” ИкI лагъана ам рикIи хъутIкьуьниз шехъна. Ахпа вичин кьилел атай кьван крар вири са-сад лубкIуьнна. Им ахътин бере тир хьи, немсерин есирвиле хъайибуруз куь уьлкведа амнистия ганвай. Гила гьарма садавай вичин ватандиз элкъевез жедай. Са береда Ярметни кIвачин хъанвай. Ахпа гьикI ятIани фикир дегишарна: “Эгъ, хуьре вуж ама кьван. Диде гъеле дяве амаз рагъметдиз фенвайди тир. Са вах я, амни вичин кIвалихъ кьил какахънавай инсан я”- лагъана ада. “Бес Яргунат?” - жузуна за. “Адазни вичин кIвал-югъ ава жеди,” - жаваб гана итимди. ЯтIани, фад-фад адаз ахварай вичин хайи хуьр аквадай. Измирдиз фидайдалай са югъ виликни ахвар акунай.

САДИР (*Вилер михъзава*) - Эхиз тежер крар я.

(*Лезгияди чай гъана хъфизва.*)

МЕДИНА - Ярметан ацукьун-къарагъун йифиз-юкьуз Лезгия я. Адалди дамахзавайди я. Рушни са маса жуьредин руш я. Ярмета фад-фад тикрарда: “Лезгия зи руьгъ я”. Чи гадайриз лезги чIал чидач, анжах руша гъвечIи чIавалай вичин бубадин чIал чирнава. Абур сятралди лезгидал рахада. Къве дуст хъиз сад-садан гъавурда акъада. Лезгиядихъ иер ван аваз акурла, Ярмета гъенеллай къантIа маса гана рояль къачуна. Чиди ихътин крар тийижир са хуьр тир. Рушаз рояль къачунва лагъайла, хуьруьн жемятди чаз масакIа килигзавай. Абур и кардин гъавурда акьуначир. Шумуд йисара бубани руш рояльдал машгъул хъана. Лезгияди мектеб куьтягъайдалай гуьгъуьниз чун хуьревай кIвал маса гана Истанбулдиз куьч хъана.

Са береда итимдиз лезгияр авай хуьруьз куьч жез кIан хъанай. Истанбул, Измир виляятра, Балакесир районада ихътин хуьрер гзаф ава. Чна Кирнедиз фин къетнай. Им лезгийрин чIехи хуьрерикай я.

Гуьгьунлай итимдин фикир дегиш хъана. Лезгияди институтда кJелна кJанда, - лагъана. Рушаз кьулайвал хъун паталди чун Истанбулдиз куьч хъана. Лезгия консерваториядиз гъахъайла, Ярметаз хвеша хъайи къван ақунайта. Гила Лезгиядин гзаф манияр маничийрин сивера гъатнава. Ада куь чJалални манияр туькJуьрзава. Анжах абур гъеле винел акъуднавач.

САДИР - Вучиз?

МЕДИНА - Чидач.

(Лезгия къвезва.)

ЛЕЗГИЯ - Куьне бубадикай ихтилат кьилиз акъудна гила зун юкъвал вегъенвани?

МЕДИНА - Эхъ, я бала, зи ихтилатди Садираз чJехидаказ таъсирна. Гъавиляй зани гаф дегишарна.

ЛЕЗГИЯ - АкJ ятJа чун Садирахъ галаз шегъердиз экъечJа, адан рикJ алахъда. Чи играми мугъман рази яни?

САДИР - Эхъ, вун хътин бикедихъ галаз зун дубньядин а кьилизни фични?

ЛЕЗГИЯ - Гъеле а кьил герекзавач, кJвенкJве чун и кьилиз фин. *(Вири хъуьрезва.)*

IV ШИКИЛ

Садирни Лезгия шегъерда ава. Лезгия са тарцик къуьн гана акъвазнава. Садир адан патав, чилел ацукънава.

ЛЕЗГИЯ - Зун чІехи хъанвай хуър Туъркиядин женнет хътин пипІерикай сад я. Чун дагъларин синера, вацІун кърехда, чуллера чІехи хъанвайди я. Къалин тамара рехъ алатиз-алатиз, къваларилай хкадариз-хкадариз лигим хъайи чаз гъам вуч ятІа чидачир. Анжах зи рикІе гъамиша са мурад авай. Мус ятІани бубадин ватандиз фин. Захъ жуван хиялда тукІуърнавай са Яргун хуър авай. РикІиз ам акІ акваз кІанзавай хъи... Заз адакай са тІимил ихтилат ая ман.

САДИР - Чи хуъруьн юкъва са дагъ ава. Адаз КІелед хур лугъуда. Адан кукІвалай килигайла Яргун гъапавайди хъиз аквада. Чи хуъруьхъ чІехи тарих ава. Къве агъзур йис инлай вилик и чилел Яргу лугъудай шегъер хъанай. Хуъруьн тІварни а чІавалай амайди я. Хазарри и шегъер чукІурна. Гуьгъуьнлай арабар атана. Абуру чпихъ галаз женг чІугур лезгийрикай къисас вахчун патал Яргуда тарагъажар тукІуърна. Вишералди гадаярни рушар Сириядиз тухвана. Шумудни са хуърер чукІурна. Са береда иниз къизилбашрин къушунарни атана. Самур вацІун кърере къиле фейи женгина лезгийр абуруз уфтан хъанач. Абурун чІехиди тир шейх Жуьнейд Яргундал къена лезгийри. Адан сур исятдани чи хуьре ава. Гуьгъуьнлай фарсари яргунвийриз дуван къуна. Лезгийри вичин къушунар кукІварна лугъуз Надир шагъди са шумуд хуър, гъакІни Яргун къияй-къилиз чукІурна. Жемятдин са паяр тарагъаждай кудна. Сагъ амайбуру маса чкада цІийи хуър кутуна, адаз къвед лагъай Яргун тІвар гана. Вахтар алатайла абур чпин эвелан хуъруьз хтана. Къвед лагъай Яргун чкІана.

Са береда лезгийри урус пачагъдин акси яз бунт къарагъарнай. Ам къаткурун патал атай урус къушунди лезгийрин азим хуърер чукІурнай. Яргундал гзаф кІвалер чиливди сад авунай. Гуьгъуьнлай хуър мад вичин чкадиз хтана. Гъа икІ яргунвийри тарихда чпин хуър са

шумудра цийи кылелай эхциг хъууна. Са гафуналди, чи хуър иер тир кванни четин къисметдин хуър я.

ЛЕЗГИЯ - Чехи тарихар я. Гила заз къенин Яргуникай ихтилата.

САДИР - Тамарин къужахда гъахънавай Яргунин къил Шагъ дагъдин хурал алатIа, кIвачер Самурдин вацIа ава. Самурдин а пад Дагъустандин лезги хуърер я. Чи хуърера хъсан адетар ава. Мелер-мехъерар, сифте ргалар, Яран суварар. Чи демерихъ хуъруьн вири иер рушар, вири къегъал гадаяр кIватI жеда. И демерихъ гадайри чпиз сусарни хкъягда. Сада кIвал эцигдайла, бегъерар кIватIдайла, хуър санал кIватI хъана мелер ийида. (*Хъуърезва*) За вучиз икъван гафар лугъузвайди я? Жув ша, гъар шей вилералди акурай ваз.

ЛЕЗГИЯ - Буба хтурай, са меслят ийин. Сенфиз Мурадхана зенг авунвай. Буба начагъ хъанва лугъузвай. Ам хъсан хъурай, чун къведа.

САДИР - Атун герек я, Ватандикай хабар къан герек я. Лезгия, гъайиф хьи, зун хъфидай вахт хъанва. ТахъайтIа, чун санал рекъе гъатдай.

ЛЕЗГИЯ - Вун рикIивайнини хъфизвани?

САДИР - Залди хъанайтIа, хъфидачир. Вун туна хъфин зулум я.

ЛЕЗГИЯ - Вун хъфейла за гъикI эхда?

САДИР - Бес зун вучиз лугъузвач? Вуна зи къарай, зи ихтияр вири завай къакъуднава, Лезгия.

ЛЕЗГИЯ - Вун яргъариз рекъе гъатдайди фикирдайла зи рикI пад жезва.

САДИР - Икъван гагъди заз са рушакайни хуш атайди туш лагъайтIа, вун чIалахъ жеч. Гила зи вилериз валай гъейри касни аквазвач.

ЛЕЗГИЯ (*Зарафатдив*) - Алимриз чпин ктабрилай гъейри са затI аквазва къван?

САДИР - Ихътин тават такуна жеч. Зал уьмуьрда вун хътин сад гьалтнач.

ЛЕЗГИЯ (*Яваидиз*) - Зални.

САДИР - Вун халисан лезги я. РикIевайди чуьнуьх тавуна, авайвал чинал лугьудай. Заз ви къилихрикай гзаф хуш атанва. Иервал, акбул, гьакIни талант авай дишегълидин хура акъвазиз жеч. Вун гьа ихътин руш я. Са гафуналди, эсиллагъ бике я.

ЛЕЗГИЯ - Зун “бике”гафунин гьавурда акъазвач.

САДИР - Дишегълидихъ камаллувални виКIегъвал хъайила лезгийри адаз бике лугьуда. Чахъ гзаф бикеяр хъайиди я. Куьре ханлухдин гьаким хъайи Аслан хан къейила, ханлух адан паб Гуьлсуьма идара ийизвай. Юсуф хандин папа - Бигимагъа бикеди вичин харжидалди шумудни са лезги хуьре муьгъ эцигнай, рекъер раснай, медресаяр кардик кутунай. Муьшкуьрви Серфината Ирандин кьушунрихъ галаз женг чIугунай. Къурагъви Тамчуди Надир шагъдал хер авунай. Гьа ихътин бикеяр хъайивиляй чахъ вири дуйньяда машгъур тир “Лезги руш” макъам авачни? Лезгийрихъ вун хътин мулдин цуькверни пара ава.

ЛЕЗГИЯ - Мулдин цуьк вуч я?

САДИР - Дагъларин кьакъбан синера кIвач галукъ тийидай гъвечIи дуьзенлух чкаяр жеда. Яйлахрилайни кьакъанда авай и чкайриз мул лугьуда. Ина куьлуь, къаюзни гарариз таб гудай, лугьуз тежедай кван иер цуьквер жеда. Абурун атирди инсан бейгъушарда. И къару цуькверикай Ириг, Миг, Цир, Сейли, Мулейли генани иер я. Мулейли и цуькверин таж я. Чи патара Мулейлидикай ихътин са риваятни ава. Лезги хуьрерикай сада Лейли лугьудай са руш хъана кван. Адан иервилини суракъ виринриз чкIанвай. И ван агакъай ханди хуьруьз вичин илчийр ракъурна. Амма рушахъ кIаниди авай, ам машгъур устIар тир. Илчийр рушан разивал къачуз тахъана кьулукъ элкъвейла, хъел акатай ханди кьисас хкудин патал гада кьуйдиз вегъена. ЯтIани

руша хандиз гаф ганач. Чара атІай ханди гададиз лагъана: “Вуна заз садазни авачир хътин къакъан кІеле эцигайта, ам зи хушуниз атайтІа за вун ахъайда”. Гада рази хъана. КІеле эцигна куътягъайла ханди адаз: “Ша чна адан кукІвай дагълариз килигин”, - лагъана. Синел акъвазайла ханди гададиз хуртІ гана, ам кІеледин кукІвалай дерин кІамуз вегъена.

И кар чир хъайила, руш дагълариз катна, вичин кІанид жагъурун патал са къакъан къвалал рекъериз килигиз акъвазна. Ханди руш къан паталди дагълариз гъилибанар ракъурна. Вич къаз акурди руша закай са цуьк ая лагъана, Аллагъдиз минетна. Гъасятда адакай цуьк хъана. Гъа къалай адаз “Мулейли” лагъана, халкъди адакай гзаф гъамлу тир са мани туькІурна. (*Сятдиз килигзава*) Лезгид руш, ихтилатри зун рекъивай ийида гъа! Анжах зун рикІик къалабулук кваз хъфизва. Вун ахкван тавуртІа за вучда?

ЛЕЗГИЯ - Вуна вуч лугъузва? Ам жедай кар яни?

САДИР - Ваз дуьньядин крар аквазвани гъихътинбур ятІа? Нин акъулдиз къведай хъи, уьмуьрда сад-садаз такунвайбур сад лагъана икъван мукъва жеда?

ЛЕЗГИЯ - Къисмет идаз лугъузвайди я ман. Зун гъамиша къисметдин чІалахъ хъайиди я.

САДИР - Ихътин къисметдин чІалахъ тахъун гунагъ я. (Лезгия къалурна милидиз хъуьрезва, ахпа сятдиз килигзава) Зун геж жезва. Вуна Яргуниз рекъе гъатдайла тел ягъ, зун куь вилик акъатда. Гъайиф хъи, буба акваз хъанач. Ам галаз ша гъа!

ЛЕЗГИЯ - Гъелбетда. Анжах вуна дидедиз гъеле са гафни лугъумир. Адаз чна муштулук гун.

САДИР - КичІемжир. Аквазвачни зи сурлумпІ гъихътин хкатнавайди ятІа. Анай гаф акъатдани? (*Къведни хъуьрезва, санал хъфизва*).

IV ПЕРДЕ

(Вакъиа Яргуна кыле физва)

I ШИКИЛ

Къуъзуь Яргунат кIвале, чилел ацукънава. ДаКIардихъ акъвазнавай Ярмета “Яргунат” мани лугъузва:

Экуьн яру яралай,

“Яр” булахдал яр алай.

Заз Яргуна са иер

Яр акуна яралай.

(Рак ахъа хъана са къуъзек гъахъзава. Абуру азим чIавуз садаз килигзава.)

ЯРМЕТ - Яргунат!

Яргунат *(Ван зурзаз)* - Аман Аллагъ! Ярмет, вун яни? *(Аман авачиз чилел ацукъзава)*

Ярмет *(Патав фена ам къарагъарзава)* - Зун я, Яргунат, Ярмет я.

(Абуру гарданар къазва, къведни шехъзава, са гъамлу макъамдин ван чкIизва.)

ЯРГУНАТ - Эхир хъи, вун хтана. За вун хкведайди я лагъайла, садни зи чIалахъ жедачир. Заз чизвай хъи, вун саламат я. Анжах вучиз хквезвачтIа чизвачир. Ваз аквазвани, за ви кIвалин экв туьхуьниз тунач.

ЯРМЕТ - Аквазва, Яргунат, аквазва *(Адан гъилериз темен гузва, и чIавуз тупIал аквазва)*. Вуна зи тупIал хвенвани?

ЯРГУНАТ - Бес вуна захъ лишан кутуначирни?

ЯРМЕТ (*Къагъардив*) - Вун залай вафалу хъана. За ваз анжах рикІин тІалар гана.

ЯРГУНАТ - Вуна вучиз икІ лугъузва? Ваз тІимил дерт акунани? Вун Шагъ дагъ хъиз рехи хъанва. За вилерай ви рикІ кІелзава. Артухан гафар куъз герек я?

ЯРМЕТ - Хажалат такурди кьюъзуъ жедач лугъуда бубайри.

ЯРГУНАТ - ГъакІ я, Ярмет. Аквазвачни, зун валайни феѝи кьюъзуъ хъанва. Уъмуър гъална кьюъзуъ хъунни са къисмет я.

ЯРМЕТ - Зи мег рехиди, зи кІаниди! Захъ гунагъар пара ава.

ЯРГУНАТ - Пеле вуч кхъенватІа, гъакІни жеда лугъуда. Аллагъдин гъукумни дуъньяд крар рикІиз кІандайвал туькІуьдач. Мад вучда къван, чаз хъайиди хъана. Санал уъмуър гъалун чи къисметда авачир къван.

ЯРМЕТ - Шумуд йисар тир заз ахварай вун зи кІвале акваз. Анжах за, хиялдай физвайбур ахвариз илифзава жеде, лугъуз фагъумзавай. На лугъумир, зи рикІиз аян хъанвай къван.

ЯРГУНАТ (*Садлагъана къарагъзава*) - Вун кІвачел куъз алайди я? Ша, ацукъа, вун рехъ атанва, ял ягъ. (*Абур чилел ацукъзава*) Ихтилат ая, за ваз тухдалди яб гун. Вун икъван береда гъина авай? Вучиз хуъруъз чар къванни кхъенач? Хайи Ватандикай хъелдайди яни?

ЯРМЕТ - За Ватандикай хъелнавачир, хквез жезвачир завай.

ЯРГУНАТ - Вавай са чар къванни кхъиз жезвачирни? Гъикъван кІеве гъатайтІани, къегъалди Ватандин таъсиб хвена кІанда эхир.

ЯРМЕТ - ГъакІ я, Яргунат, амма Аллагъди заз Ватанни пара акуна. Зун гъурбатдиз акъатна, закай къураба хъана. Йифиз-юкъуз заз гъурбатда рекъиникай кичІезвай.

ЯРГУНАТ - Гъурбатда къейиди сурани Ватандихъ шехъда лугъуда.

ЯРМЕТ - ГъакІ я. Зун   Ватандин къванеризни жуван чан
къурбандиз гъазур я. Ватан авачирди имансуз жеда лугъуда. Анжах зун
имансуз туш. За са герендани Ватан рикІелай алудайди туш.

ЯРГУНАТ - Бес...

ЯРМЕТ - Минет хъуй ваз, зун кІевера твамир. За ваз вири авайвал
ихтилатда. Заз са цІиб яд це - “Чар булах”дин цикай. Зи рикІ кузва,
Яргунат.*(Яргуната яд гъизва, Ярмета хъвазва.)* Агъ, дуьньядин вири
булахрин ятар хъвайитІани зи рикІ серин жеч.

*(Садирни Лезгия къенез гъахъзава. Лезгияди Яргунатан гардан къазва.
Яргуната мягътелвилелди гагъ Лезгиядиз, гагъни Садираз килигзава.)*

ЯРГУНАТ *(Садираз)* - Чан хва, им ви буба я.

САДИР *(Хъуьрезва)* - Чизва, чан де. *(Лезгия къалурзава).* Имни Лезгия
я.

ЯРМЕТ - Зи руш я.

ЯРГУНАТ - Ви руш? *(Вилер ацІузва, Лезгиядин гардан къазва).*
Аллагъди бахтлу авурай.

ЛЕЗГИЯ - Садира заз гзаф ихтилатар авунва. Заз куь хажалатрикайни
хабар ава. Куьн тек Садиран ваъ, зидини я.

ЯРГУНАТ - Чан бала, заз “диде” лагъ, “Куьн” лугъумир. Вун
халкъайдаз къий зун.

*(Са шумуд наб, итим къенез гъахъзава. Абуру Ярметал къыл
чІугъазва. Къуьзуь Цавар шехъиз-шехъиз къвезва.)*

ЦАВАР - Чан дах, ви гелериз къий...

ЯРМЕТ - Цавар? Им вун яни? *(Вахан гардан къазва, ахпа адан пелез
темен гузва.)* Вун къуьзуь хъанва хьи, гъилерай фенва хьи. Чан зи
гъвечІи вах!

ЦАВАР - Я дах, вун бегъем рехи хъанва хьи... (Стхадин квилелай кап аладарзава, ахпа шехъзава.) Чун туна вун гъиниз фенай? Диде туна, вах туна фидай затІ яни? Ви дердинай дидедин рикІ акъвазна. Зунни са кІапІал аялрин гъиляй ажуз хъана. Яргуната лугъузвай вун хкведа, гъинаватІани хкведа. Чна гъар юкъуз ви рехъ хуъзвай.
(Шехъзава)

ЯРМЕТ - Секин хъухъ, чан вах, вун шехъиз акуна зи рикІин квил атІана.

ЯРГУНАТ - Цавар, жуваз икъван азаб гумир, секин хъухъ. Аллагъдиз вишра шукур хъурай, Ярмет саламатдиз хтанва. Гъайиф хьи, дедиз ам акунач.

ЯРМЕТ - Эминат халани рагъметдиз фена, тахъуй?

ЯРГУНАТ - Эхъ, и мукъвара.

ЯРМЕТ - Аллагъди рагъмет авурай.

ЯРГУНАТ - Захъ галаз санал адани ви рехъ вилив хуъзвай. Садир чна кведа санал чІехи авурди я. Дидеди веси ийидайла вун рикІеллаз лагъанай: “За жувазни течиз куън сад-садавай авуна. И дуъньяда лугъуз тежедай хътин гъахъсузвилиз рехъ гана. Гила зун а дуъньядиз физва, гъахъ дуъньядиз. Ярмет хтайтІа, зи гунагъар заз багъишламишрай, заз лянет тавурай”.

ЯРМЕТ - Къисметар гъа ихътинбур хъана жеди.

(Хуъруънвиар Ярметав агатзава.)

І ИТИМ - Вун атурай, Рагъ атурай.

ЯРМЕТ - Бинетуллагъ, им вун яни?

І ИТИМ - Эхъ.

ЯРМЕТ - Яда, вун лап чІехи хъанва хьи.

II ИТИМ - Бес ваз ам гъамиша гъвечИи яз амукъдайди хъиз хъанайни?

ЯРМЕТ - Садул, ягъ, вун немсерин хурукай гъикI хкатна?

II ИТИМ (*Ярметан гардан къазва*) - Куь гуьгъуьна аваз концлагердай чунни катна. Катдайла зи кIваче немсерин гуьлле акбуна. Гъавиляй гилани къецIивалзава. Хуьруьнвийри зал лакIабни эцигнава: КъецIи Садул.

ЯРМЕТ - Ам лезгийрихъ галай адет я.

(*Пархъул Суна къвезва, ада къуьлуьз-къуьлуьз камар вегъезва.*)

Суна - Атана, атана,
Ярмет атана,
Ярметан къушун
ТIимил атана.

ЯРМЕТ - Пагъ, вун дегиш хъанвач хьи! Гъа эвелан зарафатарни хъуьруьнар гвай Пархъул я хьи!

СУНА - Эй, “Пархъул” ваъ, “Малаик”. За икъван гагъди садазни писвал авурди туш. Ша гила ваха ваз са темен гурай.

(*Гъилер ахъайна Ярмет галайнихъ физва, адаз темен гузва.*)

ЯРМЕТ - Вуч хъсан хъана куьн атана. Гила хъсан са межлис тукIуьрна кIанда.

ЯРГУНАТ - Вири ахлад айвандиз. Бинетуллагъ, къурук галай чIулав гъер тукIван ви хиве.

I ИТИМ - Исятда!

II ШИКИЛ

Са варз алатнава. Яргунатани Ярмета квалеле ацукъна ихтилатзава.

ЯРМЕТ - Яргунат, зун садрахъни икъван бахтсузди, икъван ажудди хъайиди туш. Зи рикI пад жезва, завай эхиз жезвач.

ЯРГУНАТ - Секин хъухъ.

ЯРМЕТ - Заз гълени зун ахвара авайди хъиз жезва. Вун зи патав гватIани, вилерин чIалахъ жезвач. Анжах бес вучиз санал хъуни чаз бахтлувал гъизвач?

ЯРГУНАТ - Вуна хтана, зи кузвай рикIиз секинвал гъидай хъиз жезвай заз. Анжах за жува-жув алцуарарзавай къван. Икъван чIавалди захъ умуд авай. Гила рикIе са мурадни амач. Зи рикI ичIи я. Инжиклу жемир, яргъара авайла вун генани заз мукъва тир.

ЯРМЕТ - Заз зи рикIикай са залан къван кватнавай хъиз жезва. Зун къагъарди баъмишзава, хажалатди заз тIагъ гузва.

ЯРГУНАТ - АкI лугъумир, жуван кIвале, жуван хизанда, жуван папан патав ви фикирар рикIелай алатда.

ЯРМЕТ -ИкI лугъумир, Яргунат. Ваз минет хъурай, рикIик хукIурдай гафар лугъумир. За чIугвазвайди ваз хабар я эхир... ?

ЯРГУНАТ - Шумуд йисара гъар пакамахъ ахварай аватна вил ахъаяла зи сад лагъай гаф “Ярмет” жедай. “Экуън хийир, Ярмет” - лугъудай за. Зун азарлу хъана месе гъатайла за духтурдиз ваъ, ваз эвердай. Вун хиялда аваз тIалари залай гъил къахчудай. Заз хвеша хъайила вун зи рикIел къведай. “Яраб Ярметан гъалар гъикI ятIа?” - лугъуз фагъумдай за. Са дадлу къафун тIуърла фикирда вун жедай. Гъар йифиз зун вахъ галаз ахвариз фидай. Зи чанда ви гъилерин чими гъум гъатдай. За сала тарар ви тIварцелди цадай. Сумаг храдайла вилерикай вун карагдай. Эгъ, за ибур вучиз рахазва? Зун и йисара анжах вун паталди яшамиш жезвайди тир. За ваз Рагъ лугъудай, зи туъхуън тийидай чими

Рагъ. На лугъумир, вун къайи Рагъ я къван. Зи уьмуьрдиз илиф тавур, заз бахтлувал бахш тавур къайи Рагъ.

(Ярмета мани лугъузва)

Я хъуьтIуьн Рагъ, я къайи Рагъ,

Вазни заз хъиз мекъи яни?

Алуда циф вилераллай,

Ви дердерни векъи яни?

Я хъуьтIуьн Рагъ, я къайи Рагъ,

Ви чандани фул авани?

Вазни заз хъиз гъариблухда

Ялгъузвилин зул амани?

ЯРГУНАТ - Вуна ихътин гъамлу манияр лугъудайди тушир. (Агъ чIугвазва)

ЯРМЕТ - Вун тек тирди, зи рекъер хуьзвайди садрахъни зи акбулдиз атайди туш. Заз вун Усманан хизан тирди, квез са кIапIал аялар авайди чизвай. Заз зи патахъай вуна жув икI гъелекдаиди чидачир.

Хабарни авачиз са уьмуьр алатна къван. *(Яргунатан гъиликай къазва)*

Заз гагъ-гагъ акI жезва хъи, Садир чи къведан хва я. Адакай заз жуван ухшарар къвезва.

ЯРГУНАТ - И гаф заз гзафбуру лугъузва.

(Къецикай Садирани Лезгияди лугъузвай манидин ван къвезва.)

САДИР

ЧIалал къвезва вири уба,

Муьгъуьббат гъикI ийин туба?

Хуьр ксайла, вун чинеба

Ша иерди, Чар булахдал.

ЛЕЗГИЯ

Къамир вуна зи тIвар пара,

Йис алатрай, я зун кІура.
 Твамир на зун сиве-сара,
 Зун къведайд туш гъар булахдал.
 (*Мани яваш жезва*).

ЯРГУНАТ - Ваз ван къвезвани, чи мани я.

ЯРМЕТ - Эхъ. (Къил гъилерив къазва) Зун Аллагъдин са кардилаи рази я хъи, чи веледар са-садал гъалтна. Лезгия за ваз аманат яз гузва, Яргунат.

ЯРГУНАТ - Ви муькуь аманатни за кІевидиз хуьда. (*ТунІал къалурзава*) Лезгия зи рикІин къил я. И дуьньяда ви тІвар алай вуч аватІа, заз багъа я. Лезгия тек види ваъ, зи веледни я. Адан вилер види, къилихар види я. Ам кІан тахъун мумкин туш. Аквазвачни, са вацран къене лезги чІал генани хъсандиз чирнава. А къуз деминик “Лезгинка”дал гъикъван иер къуьлнаи. Виридан пагъ атІанай. Лезгияни Садир Аллагъди сад-садан паталди халкънава. Абурун бахтлувал акурла жуван дердер рикІелай алатда.

ЯРМЕТ (*Агъ чІугвазва*) - Яргунат, дуьньядиз къвед лагъай гъилера хкъез хъанайтІа вуч хъсан тир!

ЯРГУНАТ - Икъван дердер цІийи къилелай чІугван паталди?

ЯРМЕТ - Ваъ, авунва къван гъалатІар дуьзарун, вакай къакъат тийин паталди.

(*Лезгия къенез гъахъзава.*)

ЛЕЗГИЯ - Куьн мичІи чкада гъикъван ацукъдайди я? Суфра гъазур я. Вирида куьн гуьзлемишзава.

ЯРГУНАТ - Къвезва, чан бала, къвезва. Ша, Ярмет, и къазни гъамд хъурай.

III ШИКИЛ

Ярметни Яргунат ракIарин сиве ава.

ЯРМЕТ - Лезгиядини Садира зун машинда гуьзлемишзава. Аллагьди рехъ гайитIа, цIуд къалай абур за Туьркиядай рекъе хутада.

ЯРГУНАТ - Вач, геж мийир. Ваз хъсан рехъ. Чи салам-дуьбаяр твах.

ЯРМЕТ - Яраб чаз чун мад ахквадатIа?

ЯРГУНАТ - Низ чида?

ЯРМЕТ - Накъ зунни Садир сурарал фенвай. Бубадинни дидедин патав за жуваз чка хвенва. За веси авунва, зун къейила абурун патавай кучукрай.

ЯРГУНАТ (Къагъардив) - Аквазвани вун гъихътинди ятIа? Мадни зун рикIелай алуднава. Бес зун нин патав кучукда? (*Ярмета ам вичив агудна шехъзава.*)

ЯРМЕТ - Зи кIвачер физвач, сакIани физвач.

ЯРГУНАТ - Ахлад, ахлад, жуван маканда, жуван цавара бахтлу хъухъ. Къайи Рагъ хъиз зи цавара куькIуьнна къвед лагъай сеферда заз къуьд бахш мийир. Ни лагъанай муьгъуьббат чими Рагъ я? Зун адан чIалахъ туш. Ада заз гарни хар, къайни фул гъана. ЯхIцIур йисуз муьгъуьббатдин цIу алугарай зун садлагъана умудсузвилини гъуьлуьз аватна. Зун гъамдин дарьяда баъмиш жезва. Амма заз рекъиз кIанзавач. Уьмуьр паталди женг чIугваз кIанзава. Гъавилай за Аллагьдиз минетзава: Гехце зи эвелан сабур, зи эвелан муьгъуьббат, чIехи муьгъуьббат, чими муьгъуьббат.

(Абур са-садалай аруш жезва. Ярмет физва. Яргуната адан гуьгъуьна яд вегизва. Ахпа гьалсуздаказ цлав агатзава. Яргъарай “Яргунат” манидин ван къвезва.)

(Перде кIев жезва. Эхир.)

